

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ORDO CISTERCIENSIS V OBDOBÍ PRVNÍ

ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

PROMĚNY CISTERCIÁCKÝCH KLÁŠTERŮ

V ČESKOSLOVENSKU VE SVĚTLE RELACÍ PRO

GENERÁLNÍ KAPITULY ŘÁDU

Autor práce: František Talíř
Studijní obor: Historie
Ročník: III.
Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

2016

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci s názvem „Ordo cisterciensis v období první Československé republiky. Proměny cisterciáckých klášterů v Československu ve světle relací pro generální kapituly řádu“ jsem zpracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 27. 4. 2016

.....
František Talíř

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému školiteli, PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D., za jeho ochotu, laskavost a obětavost při vedení mé bakalářské práce. Děkuji také převorovi cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, P. Justinovi Berkovi, OCist., za velmi vstřícné přijetí, umožnění studia v klášterním archivu a poskytnutí pramenů, bez kterých by nebylo možné tuto práci napsat. V neposlední řadě jsem vděčný také mnoha přátelům a rodinným příslušníkům, kteří mi pomohli svou radou či povzbuzením.

Anotace

Cílem předkládané práce je představit život cisterciáků v období první Československé republiky. Pro uvedení do širšího kontextu je práce rovněž věnována zhodnocení situace katolické církve jako celku, jehož nedílnou součástí byly i řeholní řády a kongregace. Cisterciácké kláštery, kterých se tato práce týká, byly v té době sdruženy do kongregace Nejčistšího Srdce Panny Marie. Patřila do ní tři opatství na území Československa, dvě opatství v Sasku a nově vzniklé převorství v Dánsku. Autor si v práci vytkl za úkol popsat materiální a personální stav těchto klášterů, založení a organizaci kongregace i každodenní život mnichů. Kromě toho se pokusil odpovědět na otázku, zda mohl mnišský kontemplativní řád, jakým cisterciáci byli, najít své místo v demokratické společnosti první republiky. Jako pramen při tom využil především relace, které byly určeny pro kapituly kongregace i celého řádu. Představení v nich popisovali nejen stav a disciplínu svých klášterů, ale také činnost řeholníků a řeholnic mezi obyvateli v okolí. Zvláštní pozornost je v práci věnována opatství ve Vyšším Brodě, které se nacházelo v regionu s převážně německým obyvatelstvem. Problém soužití obou národností a úlohu kláštera v této otázce se autor pokusil přiblížit využitím dobového tisku.

Abstract

The thesis aims to depict the life of Cistercians during the First Czechoslovak Republic. To put it into context, the thesis also evaluates the situation of the Catholic Church as a whole, of which religious orders and congregations have been an inseparable part. During the First Czechoslovak Republic, Cistercian monasteries, which are discussed in the thesis, were united in the Congregation of the Most Pure Heart of Mary. The Congregation consisted of three abbeys in Czechoslovakia, two abbeys in Saxony, and a newly established priory in Denmark. The purpose of the thesis is to describe the material and personal conditions in the monasteries, the formation and structure of the congregation, and the daily life of monks. The thesis also seeks to answer the question if a male contemplative order, such as Cistercians, could have found its place in a democratic society of the First Republic. Reports written for chapters of the congregation as well as the whole order were used as the main source. In them, the superiors described not only the conditions and discipline in their monasteries, but also the activities of the monks and nuns among local inhabitants. The thesis is particularly focused on the Abbey of Vyšší Brod, which was located in an area inhabited predominantly by German-speaking population. The issue of coexistence of both nationalities and the role the monastery played in it is illustrated by drawing on the contemporaneous press.

Obsah

1 Úvod	7
2 Katolická církev a první Československá republika	11
2.1 Stát, církev a jejich soužití	11
2.2 Katolíci v defenzivě?.....	15
2.3 Řeholní řády a kongregace v meziválečném období.....	18
3 Ordo cisterciensis ve světle klášterních relací	19
3.1 Cisterciáci v českých zemích	19
3.2 Congregationis Purissimi Cordis Beate Mariae Virginis	21
3.3 Personální a materiální stav jednotlivých klášterů.....	23
3.4 Každodenní život řeholníků	25
3.5 Nejen samy pro sebe	28
4 Klášter Vyšší Brod mezi dvěma válkami	29
4.1 Stručné dějiny opatství	29
4.2 Politické a hospodářské potíže	33
4.3 Tecelín Jaksch mezi dvěma národy.....	37
5 Závěr	43
6 Seznam použitých pramenů a literatury	46
6.1 Prameny.....	46
6.1.1 Nevydané prameny	46
6.1.2 Vydané prameny.....	47
6.2 Literatura	47
7 Obrazová příloha	50

1 Úvod

Tématem předkládané práce jsou cisterciácké kláštery kongregace Nejčistšího Srdce Panny Marie v období první Československé republiky. Z důvodu omezeného rozsahu práce se však zaměřím především na jeden z nich, a to na klášter ve Vyším Brodě. Historie cisterciáků byly v daném období samozřejmě ovlivněny tehdejšími politickým, hospodářským a sociálním vývojem. Osudy tohoto mnišského řádu tak byly úzce spojeny s osudy katolické církve a potažmo i s celou tehdejší společností. Z tohoto důvodu bych se chtěl při zpracování tématu zaměřit nejprve na problémy obecného charakteru a širší církevní souvislosti. Od nich pak budu postupovat ke konkrétním otázkám týkajícím se přímo cisterciáků.

Odborné literatury, která se týká dějin Československa po vzniku samostatného státu v roce 1918, není málo. Bylo vydáno několik syntetických prací, jejichž cílem je uchopit dané období jako celek a alespoň rámcově se dotknout všech důležitých otázek té doby.¹ Kromě nich vyšla celá řada titulů zaměřujících se na jednotlivé události, fenomény či konkrétní osoby. Pro napsání předkládané práce jsou pak přínosné především odborné knihy týkající se církevních dějin.² V současnosti probíhá v této oblasti intenzivní výzkum, díky čemuž je dnes k dispozici množství odborných monografií, studií a článků. Mezi zkoumaná témata patří nejen osudy jednotlivých křesťanských církví, především katolické, ale také jejich vztahy se státem a se společností jako takovou. Této problematice se věnují kromě českých autorů také němečtí historikové.³ Jednotlivým řádům a kongregacím, které v daném období v Československu působily, však doposud nebyla věnována systematická pozornost. Vyšlo sice již několik svazků, které se zabývaly konkrétními řeholními společnostmi,

¹ Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII. Vznik a rozvoj samostatného československého státu v letech poválečné konjunktury (1918-1929)*, Praha 2000.

Týž, *Velké dějiny zemí Koruny české XIV. Osudové důsledky světové hospodářské krize a politiky „apeasementu“ – republika v ohrožení německým nacismem a vyústění mnichovské krize (1929-1938)*, Praha 2002.

² Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918-1949)*, Olomouc 2010.

³ Mezi českými historiky jsou to například Pavel Marek, Jaroslav Šebek a Marek Šmíd. Mezi německými například Martin Schulze Wessel, Martin Zückert či Helmut Slapnicka.

souhrnná práce o životě řeholí v Československu za první republiky však k dispozici zatím bohužel není.⁴

Čeští i zahraniční historikové, kteří se věnují cisterciákům, se zabývají především středověkou historií řádu.⁵ Vyšly také mnohé publikace týkající se konkrétních klášterů. Zatímco některým z nich byla věnována značná pozornost, jiným méně. V případě opatství ve Vyšším Brodě, kterému se věnuji v této práci především, zatím ucelené dílo pojednávající o celé historii kláštera nevzniklo. Velmi užitečná je však kniha vyšebrodského cisterciáka Dominika Kaindla, který sepsal dějiny opatství od jeho založení až do roku 1930. V soudobém tisku vyšla na tuto práci kritika, která jej hodnotila takto: „*Práce Kaindlova je velmi svědomitá, než ani ona není ještě opravdovými dějinami Vyššího Brodu. (...) Vyzdvihnouti sluší, že důsledně všímá si vedle vnějších osudů kláštera také jeho hospodářství a života kulturního*“. Závěrem recenzent dodává: „*Tak zůstává práce Kaindlova namnoze přece jen kronikou, svěže napsanou.*“⁶ Osudům města Vyšší Brod a tamějšího kláštera ve 20. století se kromě D. Kaindla věnovalo z různých hledisek také několik diplomových prací.⁷

Nejdůležitějšími prameny pro tuto práci jsou tři relace o stavu kongregace, které byly určeny generálním kapitulám řádu.⁸ Vznikaly shrnutím údajů z jednotlivých klášterů a hovořily tak o kongregaci jako celku. Byly sepsovány latinsky a většinou zahrnovaly nejen zhodnocení řádové disciplíny, ale také informace o personálních a majetkových poměrech. Neméně důležitým pramenem jsou proto i podrobnější relace každého kláštera, které připravovali jejich představení pro kapituly kongregace. Relace jednotlivých klášterů, které jsou pro tuto práci k dispozici, pocházejí nejčastěji z 30. let 20. století.⁹

⁴ Milan Buben sestavil velmi podrobnou Encyklopedii řádů a kongregací v českých zemích, která tento nedostatek do jisté míry řeší. Konkrétními kongregacemi v meziválečném období se zabývaly například Dana Jakšičová v případě školských sester či Marie Rút Křížková v případě salesiánů.

⁵ Mezi českými historiky je to například Kateřina Charvátová nebo Milan Hlinomaz. Syntetickou práci o dějinách řádu s názvem *Die Zisterzienser* napsal německý historik Immo Eberl.

⁶ Jihočeský přehled, 5. ročník, 1932, č. 7, s. 166.

⁷ Jsou to diplomové práce Jiřího Kohouta, Marie Talířové a Jiřího France, který byl zároveň kurátorem Zemské výstavy ve Vyšším Brodě v roce 2013.

⁸ Relace, týkající se celé kongregace, pocházejí z let 1934, 1936 a 1937.

⁹ Pro klášter ve Vyšším Brodě jsou to relace z let 1925, 1930 a 1933. Pro klášter Osek relace z let 1933, 1935 a 1937. Pro klášter Porta Coeli relace z roku 1933. Pro klášter Marienthal relace z let 1933 a 1937. Pro klášter Marienstern relace z let 1933 a 1935. Pro klášter Allerslev relace z roku 1937.

Relace klášterů a kongregace využiji pro popis vnitřních záležitostí řádu. Kláštery však nebyly izolovány od dění v jejich okolí. Rád bych proto v kapitole o vyšebrodském opatství, na které by měl být v této práci kladen zvláštní důraz, využil i dobového tisku. Ten hrál zajisté velmi důležitou roli ve veřejném mínění a zároveň pružně reagoval na soudobé dění. Články, týkající se nějakým způsobem kláštera ve Vyšším Brodě, vycházely v novinách různého charakteru.¹⁰ Jejich vyznění tedy bylo někdy podmíněno politickým zaměřením konkrétního periodika, a proto je pro práci s nimi bezpodmínečně nutné jejich kritické hodnocení. Články však dle mého názoru dobře dokumentují odlišné pohledy na konkrétní problémy, mezi které patřila například národnostní otázka ve Vyšším Brodě nebo průběh pozemkové reformy na statcích kláštera.

Dalším pramenem jsou pastýřské listy československých biskupů. Tyto listy, které byly určeny pro předčítání věřícím v kostelech, reflektovaly pohled katolické církve na tehdejší události. V době první republiky docházelo mimo jiné k řadě legislativních změn, které měnily vztah církve a státu nebo se dotýkaly sociálních aktivit katolíků. Uvedení autentických názorů biskupů na jednotlivé zákony by tak mohlo posloužit jako doplnění pohledu z druhé strany.

Podkapitoly týkající se starších dějiny cisterciáků je vhodné doplnit i citacemi z některých vydaných pramenů, které odkazují na starobylost řádu. Mezi nimi jde především o Benediktovu řeholi, podle které cisterciáci žijí. Díky ní je možné poukázat na smysl každodenního života řeholníků a zároveň ilustrovat kontinuitu mezi *otcem západního mnišství* a kontemplativními kláštery 20. století.

Z hlediska struktury je práce rozdělena na tři kapitoly. První z nich je zaměřená na situaci katolické církve v Československu po roce 1918. Kromě nastínění jejich vnitřních poměrů přibližuje také vztah církve ke státu a k občanům jiného než katolického vyznání.

Cílem druhé kapitoly je porovnat na základě údajů, které jsou uvedeny v relacích, personální a materiální stav jednotlivých klášterů v kongregaci. Důležitou otázkou, na kterou se pokusím zodpovědět, je také to, zda a případně jakým způsobem

¹⁰ Mezi tato periodika patří: Republikán, Rudé právo, Jihočeská pravda, Jihočeské listy, Jihočeský přehled, Jihočech, Lidové noviny a Hlas lidu.

byly činné ve svém okolí. Představení ve svých relacích totiž zpravidla pečlivě uváděli všechny činnosti řeholníků, které probíhaly vně klášterů. Dále bych chtěl přiblížit také stanovy kongregace, její fungování a vnitřní organizaci. V neposlední řadě se na základě relačních údajů dotýkajících se řádové disciplíny pokusím sestavit i každodenní řád ve Vyšším Brodě, který byl s časovým harmonogramem v ostatních opatstvích jistě velmi podobný.

Třetí kapitola se zaměřuje na cisterciácké opatství ve Vyšším Brodě. Specifikem opatství bylo to, že se nacházelo v pohraničním regionu, kde většinu obyvatelstva tvořili Němci. S využitím dobového tisku je v této kapitole nastíněna tamější národnostní otázka a důležitá úloha, jakou v ní hráli vyšebrodští cisterciáci. Kromě toho je zde popsána i hospodářská situace kláštera, zvláště pak průběh pozemkové reformy na jeho statcích.

Smyslem práce není popsat všechny události, které se v jednotlivých kláštřech kongregace staly nebo které s nimi měly bezprostřední spojitost. Na základě dostupných pramenů je cílem popsat vnitřní život kongregace a zaměřit se také na roli cisterciáků v tehdejší společnosti. Byl starobylý kontemplativní řád pro společnost své doby něčím prospěšný? Mohli mniši a řeholnice najít své místo v nových poměrech, které nastaly po rozpadu monarchie a nástupu demokracie? Nebyla existence cisterciáckých klášterů spíše reliktem minulosti? Na tyto otázky se pokusím s využitím pramenů a odborné literatury nalézt v této práci odpověď.

2 Katolická církev a první Československá republika

2.1 Stát, církev a jejich soužití

Po první světové válce došlo v Evropě k velkým geopolitickým změnám, mezi které patřil i zánik rakousko-uherské monarchie. Jedním z nových státních útvarů, které vznikly na jejím území, byla i Československá republika. Jejím spontánnímu vyhlášení, které proběhlo v Praze 28. 10. 1918, předcházela několikaletá snaha československých politiků v emigraci, sdružených do tzv. Národní rady, o uznání legitimacy samostatné republiky ze strany západních mocností. Tato snaha byla nakonec úspěšná a Československo tak bylo na mírové konferenci ve Versailles v roce 1919 chápáno jako jeden z nástupnických států po zaniklé habsburské monarchii.

Rakousko-Uhersko bylo katolickou monarchií, ve které byla církev jednou z důležitých opor panovnického rodu. Politickým reprezentantům nově vzniklé republiky i představitelům katolické církve bylo proto jasné, že se vzájemný poměr státu a církve nějakým způsobem upraví. Otázkou však zůstávalo, jak.

Velmi diskutovaným tématem v Československu se tak stalo případné provedení odluky církve od státu. Biskupové tento návrh sice z principu odmítali jako nepřirozený, ale za jistých okolností byli ochotni se s ním smířit. V pastýřském listu, určeném všem katolíkům, uvedli: „*S možností odluky moderního státu od Boha a tudíž jeho odluky též od církve dlužno však počítati. Přitom bude i bezkonfesní státní správa, z důvodů politicko-sociálních, dbáti přirozeného zákona, podle něhož tisíciletý společný vývoj a spolužití křesťanského státu s katolickou církví nelze rázem (via facti) přerušiti bez poškození obou, takže je třeba cesty odlukového zákona, na němž má církev hlas netoliko poradný, nýbrž se státem rozhodující, na základě své Bohem ustanovené autonomie ve věcech víry a církevní disciplíny.*“¹¹ Rozluce byl zpočátku nakloněn i prezident Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), který ve své odpovědi na otevřený list olomouckého arcibiskupa Lva Skrbenského uvedl: „*A tato zkušenost s Rakouskem a rozhled po novodobých demokratických státech, v nichž všude rozlučka církve od státu nastala, jest mně pobídkou, abych rozlučku našeho nového státu a církve pokládal za*

¹¹ Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 11, 1922, s. 81-89.

*nutnou, a sice v zájmu nejen státu, nýbrž i náboženství a mravnosti.*¹² K tomuto poněkud radikálnímu řešení vzájemného poměru církve a státu však nakonec nedošlo. Jedním z důvodů bylo například složité právní provedení takového kroku a dále také postupné ochabování volání po jeho nutnosti.¹³ V žádném případě to však neznamenalo, že by stát měl v úmyslu jakkoli ustupovat ze svých zájmů ve prospěch církve.

Pozemková reforma, probíhající ve 20. letech 20. století, se tak nevyhnula ani majetku katolické církve. Týkala se jednotlivých diecézí, kapitul, klášterů nebo far. Velké majetkové přesuny, které vyvolala, se však nakonec církevních institucí dotkly mnohem méně než jiných vlastníků rozsáhlých pozemků, především šlechty.¹⁴ Celkem tak církvi zůstalo z pozemků, které dříve vlastnila, 84,41 %.¹⁵ To, že neztratila více, bylo dáno mj. i činností lidové strany, která se vytrvale snažila o chápání církevního majetku jako majetku účelového, tedy obecně prospěšného.¹⁶ Majetek šlechty byl naopak soukromý a z tohoto důvodu ji pozemková reforma postihla mnohem více než katolickou církev.

Důležitým a citlivým tématem pro církve i stát bylo školství. Zde bylo jádro sporu v tom, že církve považovala za svou povinnost vychovávat z dětí především správné křesťany, zatímco v koncepci státu šlo podle jejího mínění hlavně o výchovu dětí jako řádných občanů. O tom, že se jednalo o věc opravdu důležitou, svědčí tato slova biskupů: *„Po dlouholeté přípravné fázi domnívají se nevěrci a nepřátelé církve, že doba k rozhodné době již přišla. Vědí právě tak dobře jako my, že budoucnost národa a státu závisí na škole. Dostanou-li oni školu do rukou, je boj rozhodnut pro ně.*“¹⁷ Zatímco v Rakousko-Uhersku měla katolická církev v otázce školství a výchovy rozhodující vliv, v samostatném Československu měl stát snahu její dřívější práva v této oblasti omezovat. Roku 1922 byl proto vydán tzv. malý školský zákon, jenž stanovil, že výuka náboženství nebude povinným předmětem pro všechny děti, ale jen pro ty, které pocházejí z katolických rodin. Dále byla tímto zákonem nově zavedena povinná

¹² Vojtěch FEJLEK – Richard VAŠEK (edd.), T. G. Masaryk. Cesta demokracie I., Praha 2003, s. 184.

¹³ Pavel MAREK, Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924), Brno 2005, s. 15-16.

¹⁴ Celkem bylo na území ČSR zabráno 4 020 169 ha půdy, především zemědělské a lesní. Část z toho však byla později vrácena původním vlastníkům. Více: KLIMEK, Antonín, Velké dějiny země České XIII., Praha 2000, s. 285-290.

¹⁵ OTÁHAL, Milan, Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha 1963, s. 197.

¹⁶ B. ZLÁMAL, Příručka, s. 77.

¹⁷ Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 12, 1921, s. 69-77.

občanská výchova.¹⁸ Proti ní samotné sice biskupové jako představitelé katolické církve nic nenamítali, obávali se však toho, že kvalita světské morální výchovy, která měla být její součástí, bude pro formaci mládeže naprosto nedostatečná: „*Nouze naší doby s jejími zhýralci, zločinci a lichváři má něčeho jiného zapotřebí než chudokrevné 'občanské' výchovy.*“¹⁹ Kromě školy stát zasáhnul i do dalších oblastí, které dříve byly záležitostmi církve. Mezi ně můžeme řadit například otázku manželství, jehož možná rozlučka byla uzákoněna v květnu roku 1919. Jiným zákonem z téhož roku pak byla povolena kremace.²⁰

Vzájemný vztah katolické církve a Československé republiky nebyl samozřejmě pouze otázkou vnitrostátní. Velmi důležitou roli hrály vzájemné diplomatické kontakty mezi Vatikánem a Prahou. Pozitivním a vstřícným krokem pro jejich navázání bylo uznání vzniku samostatného Československa ze strany papeže Benedikta XV. Dne 26. října 1919.²¹ Už v následujícím roce pak bylo zřízeno československé vyslanectví u Svatého stolce a apoštolská nunciatura v Praze. Prvním nunciem v Československu se stal Clemente Micara a do Vatikánu naopak nastoupil jako československý vyslanec Kamil Krofta.²² Díky tomu pak mohly být v následujících letech vzájemné vztahy dále rozvíjeny, přičemž jedním z důležitých témat bylo mj. obsazování biskupských stolců v Československu.

V roce 1925 došlo k diplomatické roztržce poté, co nuncius Francesco Marmaggi dne 6. července opustil republiku.²³ Důvodem jeho odjezdu byla účast prezidenta T. G. Masaryka a dalších představitelů státu na Husových slavnostech, jejichž součástí bylo i vyvěšení husitské vlajky na Pražském hradě. Vatikán však vnímal tento krok jako urážku, a proto dal nunciovi pokyn, aby z Prahy odjel. V reakci na to pak opustil Řím i československý vyslanec Václav Pallier.²⁴ Následovalo období

¹⁸ P. MAREK, *Církevní krize*, s. 19.

¹⁹ Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 3, 1924, s. 21-36.

²⁰ Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, Praha 2000, s. 153.

²¹ B. ZLÁMAL, *Příručka*, s. 29.

²² Marek ŠMÍD, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno 2015, s. 43.

²³ Tamtéž, s. 355.

²⁴ P. MAREK, *Das Verhältnis zwischen Staat und Kirchen*, in: Martin Schulze Wessel – Martin Zückert (edd.), *Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*, München 2009, s. 17.

ochlazení vzájemných vztahů, v němž obě strany odmítaly dlouhou dobu ustoupit ze svých stanovisek. Diplomatické styky tak byly plně obnoveny až koncem roku 1927.²⁵

Díky tomuto uklidnění situace tak mohl být konečně uzavřen *modus vivendi*, který vstoupil v platnost 2. února 1928.²⁶ Tato československo-vatikánská smlouva se týkala vzájemného vztahu státu a katolické církve. *Modus vivendi* sice nebyl natolik komplexní jako konkordáty, které Vatikán uzavíral v té době s jinými státy, ale jako základ pro řešení společných otázek byl zásadní. Tvořilo ho šest článků, které se týkaly například nového vymezení hranic jednotlivých diecézí, postupu při jmenování nových biskupů či restrukturalizace řeholních řádů a kongregací.²⁷ Při přípravě tohoto dokumentu sehrál důležitou roli zvláště Pietro Ciriaci, který se v únoru 1928 stal také novým, v pořadí již třetím, nunciem v Praze. Provedení změn, které *modus vivendi* obsahoval, se neobešlo bez komplikací a protáhlo se na dlouhé roky.²⁸ I tak bylo ovšem jeho uzavření pro obě strany velmi důležité a je možné ho považovat za základ vzájemného diplomatického styku.

Katolíci, ať už kněží či laici, se angažovali také v politice. Z několika politických stran, které se hlásily ke křesťanství, byla nejvýraznější Československá strana lidová. Ta vznikla roku 1919 sloučením několika katolických stran a politickou orientací se řadila ke stranám konzervativním.²⁹ Jejím předsedou se stal kněz Jan Šrámek, pod jehož vedením získala strana ve volbách roku 1920 7,5 % hlasů. V dalších volbách roku 1925 byli lidovci úspěšnější a stali se se ziskem 9,75 % hlasů třetí nejsilnější stranou v Československu.³⁰ V následujících letech se sice výsledky lidovců o něco zhoršily, ale díky stabilní voličské základně zůstávali stále jednou z nejdůležitějších stran. Jejich pozice byla většinou silná ve venkovských oblastech a zvláště pak tam, kde se obyvatelstvo hlásilo ke katolické církvi.

²⁵ B. ZLÁMAL, Příručka, s. 74.

²⁶ Tamtéž, s. 86.

²⁷ To bylo důležité především z toho důvodu, že po vzniku ČSR neodpovídaly hranice diecézí hranicím státu. Některé z nich, jako např. diecéze košická či rožnavská, zasahovaly na území sousedních států. Jiné oblasti patřily naopak do diecézí, které měly biskupské sídlo v zahraničí.

²⁸ M. ŠMÍD, Apoštolský nuncius, s. 230-235.

²⁹ B. ZLÁMAL, Příručka, s. 40.

³⁰ Miloš TRAPL, Der Tschechische politische Katholizismus, in: Martin Schulze Wessel – Martin Zückert (edd.), Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009, s. 109.

Paralelně existovala také Slovenská ľudová strana, která v roce 1921 vystoupila ze společného poslaneckého klubu a kterou vedl kněz Andrej Hlinka.³¹ Katolíci samozřejmě volili a kandidovali také za jiné politické strany, například národní demokracii či agrárníky. Biskupové se k tématu úlohy katolíků v politice vyjádřili v jednom ze svých pastýřských listů. Napsali, že úkolem katolických politiků je, aby: „*Působili na státní moc, aby uplatňovala spravedlnost: spravedlnost k církvi, aby katolická mravouka se uskutečňovala v zákonech, veřejném zřízení, aby se šetřilo práva, které náleží Bohu i církvi na výchovu mládeže ve škole a na manželství katolíků; spravedlnost k těm, kdož jsou hospodářsky slabí, aby se jim dostávalo práce i výdělků na obživu jejich rodiny, jak se sluší na jejich postavení; spravedlnost ke všem, kdo poctivě pracují, aby dosáhli trvalého slušného postavení odměnou za svou práci*“.³²

2.2 Katolíci v defenzivě?

Po rozpadu Rakousko-Uherska a po vzniku samostatné Československé republiky se katolická církev dostala do nelehké situace. Zůstala sice i nadále církví nejpočetnější, ale počet jejích členů se během krátké doby snížil z 96 na 71 % obyvatel Československa.³³ Tento úbytek byl vyvolán hned z několika důvodů. Mezi historiky panuje shoda, že jednou z příčin byla úzká spjatost *trůnu a oltáře* v zaniklé monarchii. V době, kdy se oslavoval vznik samostatného národního státu a kdy byly všechny symboly císařství odmítány, stala se logicky i katolická církev terčem kritiky. Označování katolického jako nenárodního tak vedlo ve svém důsledku k tomu, že mnoho lidí se s katolickou církví přestalo ztotožňovat.³⁴

Dalším důvodem výrazného poklesu počtu katolíků v novém státě pak byl vznik Církve československé. Ta vznikla odštěpením od katolické církve v lednu 1920 a již v roce 1921 se k ní podle sčítání lidu hlásilo 525 333 věřících, přičemž jejich počet v následujících letech dále stoupal.³⁵ Záhy se tak tato církev stala druhou nejpočetnější

³¹ M. ŠMÍD, Příspěvek ke vztahu Čechů a Slováků po vzniku společného československého státu v roce 1918, *Kulturní dějiny* 3, 2013, č. 2, s. 188.

³² Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 4, 1921, s. 21-27.

³³ Helmut SLAPNICKA, Die Kirchen in der Ersten Republik, in: Ferdinand Seibt (ed.), *Bohemia Sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973*, Düsseldorf 1974, s. 333.

³⁴ B. ZLÁMAL, *Příručka*, s. 33-38.

³⁵ Martin SCHULZE WESSEL, Die Tschechoslowakische Kirche, in: Martin Schulze Wessel – Martin Zückert (edd.), *Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert*, München 2009, s. 135.

církvi v republice. Vzájemná nevraživost s katolíky vyplývala nejen z faktu, že za vznikem nové církve stáli z části bývalí katoličtí duchovní, ale také z různých praktických problémů.³⁶ Jedním z nich byl například požadavek spoluužívání či předání některých kostelů, což katoličtí biskupové rozhodným způsobem odmítali. „*‘Čechoslováci’ se od katolické církve odštěpili, neuznávajíce, nehledě k jiným odchýlkám od katolické víry, římského papeže hlavou církve, proto ztrácejí veškeré právo na církevní majetek a spoluužívání kostela, postaveného jen pro katolíky a zakladateli jim výlučně věnovaného.*“³⁷

Biskupové si také velmi dobře uvědomovali, jaké nebezpečí představují pro katolíky nové ideologie, které zvláště od revolučních let 1848/1849 získávaly na přitažlivosti. Vůči nacionalismu či liberalismu se katolická církev, ze své podstaty nadnárodní a konzervativní, mohla v případě potřeby jasně vymezit. Závažnější však byl socialismus, snažící se o řešení těžkého sociálního postavení dělníků. Tím se stal v této otázce konkurentem katolické církve. Proto vydal roku 1891 papež Lev XIII. svou encykliku *Rerum novarum*, kterou se snažil reagovat na vývoj moderní společnosti a ve které také odsoudil zásady socialismu.³⁸ V návaznosti na něj pak i českoslovenští biskupové, v jejichž čele stál od září 1919 jako pražský arcibiskup František Kordač, varovali všechny katolíky před tímto učením. V ordinariátním listu pražské arcidiecéze z roku 1921 tak mimo jiné píše: „*V podstatě socialismu jest tedy odkliditi vše, co jest základem křesťanství: Boha, prozřetelnost, nesmrtelnost duše, věčný život, vykoupení Ježíšem Kristem, církev, svátosti, křesťanskou školu, moc rodičů, moc státní, soukromý majetek. Křesťanství a socialismus stojí proti sobě jako světlo a tma*“ a na jiném místě: „*Věrný katolík nemůže býti přívržencem socialismu, poněvadž se zásady křesťanství a zásady socialismu navzájem vylučují*“.³⁹ Tento důraz na zachování věrnosti katolické víře jistě nebyl náhodný. Z velké části to byly totiž právě nové myšlenkové směry, které zavinily odklon velké části obyvatelstva Evropy od učení katolické církve.

Jakousi manifestací lidového odklonu od katolicismu pak bylo stržení mariánského sloupu v Praze na Staroměstském náměstí dne 3. listopadu 1918.

³⁶ P. MAREK, *Církevní krize*, s. 212.

³⁷ Ordinariátní list Pražské arcidiecéze č. 11, 1922, s. 81-89.

³⁸ Marek ŠMÍD, *Nepřítel: První republika. Radikalizace skupiny českých katolických intelektuálů v letech 1918 – 1938*, Brno 2012, s. 21-26.

³⁹ Ordinariátní list Pražské arcidiecéze č. 4, 1921, s. 21-27.

Tato událost ukázala odlišné vnímání církve v Čechách a na tradičně katolickém Slovensku, kde stržení sloupu spolu s dalšími projevy antikatolicizmu vzbudily velké pohoršení.⁴⁰ V Čechách šlo naopak o vyjádření odporu části obyvatel k těm okamžikům české historie, ve kterých katolická církev triumfovala. Otázka úlohy církve v dějinách země však byla diskutována i mezi intelektuály, především pak v rámci známého *sporu o smysl českých dějin*. Výraznou osobností v tomto sporu se stal prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, který se snažil interpretovat dějiny země především jako dějiny náboženské a za vrcholné okamžiky v nich považoval například husitství či dobu národního obrození. Tomuto názoru však oponoval historik Josef Pekař (1870-1937), který naopak vnímal české dějiny z národnostního hlediska a za dobu rozkvětu považoval dobu pobělohorskou, kterou zase T. G. Masaryk vnímal především jako dobu úpadku. K tématu se samozřejmě vyjadřovala také celá řada dalších osobností, ale spor Masaryka a Pekaře byl zvláště intenzivní.⁴¹ To dokládá i fakt, že se oba profesori kromě věcné diskuze někdy uchýlili i ke vzájemnému obviňování z nevědeckosti. J. Pekař tak například ve spisu Masarykova česká filosofie napsal: „Rozdíl mezi námi a Masarykem v otázce metody je tedy ten, že my tutěž myšlenku, kterou hlásá on, chápeme vážněji, opravdověji než on, že volíme cestu, kterou jediné jí lze se přiblížit, třeba cestu dlouhou a plnou trýzně.“⁴² T. G. Masaryk zase uvedl: „My se s prof. Pekařem nedohodneme, protože myslí nepřesně, protože nerozumí dostatek hlavním problémům, o něž běží, a protože se mu nedostává filosofického vzdělání. Neodstává se mu ani vzdělání historického.“⁴³

I když se katolická církev ocitla po vzniku samostatného Československa v nelehké pozici, nelze toto období chápat pouze jako roky jejího úpadku. Přestože počet katolíků výrazně poklesl, zůstala církví většinovou. Po prvních dvou letech, kdy byla situace zvláště vyhrocená a kdy například heslo „Pryč od Říma!“ bylo velmi populární, se situace poněkud uklidnila. Výrazem toho byly například jubilejní

⁴⁰ M. ŠMÍD, Příspěvek, s. 178-180.

⁴¹ Týž, Nepřítel, s. 193-198.

⁴² Josef PEKAŘ, Masarykova česká filosofie, in: Miloš Havelka (ed.), Spor o smysl českých dějin 1895-1938, Praha 1995.

⁴³ Tomáš Garrigue MASARYK, Ke sporu o smysl českých dějin, in: Miloš Havelka (ed.), Spor o smysl českých dějin 1895-1938, Praha 1995.

oslavy sv. Václava roku 1929, kterých se zúčastnilo více než 600 000 věřících a které byly pořádané v součinnosti katolické církve a státu.⁴⁴

2.3 Řeholní řády a kongregace v meziválečném období

Stejně jako celá katolická církev, musely se i řeholní řády a kongregace přizpůsobit nové situaci, která pro ně nastala po vzniku samostatného Československa v roce 1918. Obdobím restrukturalizace, kdy si některé z nich zřídily nové československé řádové provincie, však většinou prošly poměrně úspěšně. To je vidět především na tom, že celkový počet mužských a ženských klášterů i počet řeholníků a řeholnic v průběhu meziválečného období trvale stoupal.

Mezi mužskými řeholemi, které v té době v Československu působily, byly zastoupeny tradiční mnišské řády (např. benediktini, cisterciáci), dále řády žebravé (např. dominikáni, františkáni), klerické (např. jezuité, piaristé) nebo rytířské (např. maltézští rytíři). Novější řeholní kongregace, zaměřené často na sociální či misijní úkoly, pak byly zastoupeny například salesiány, obláty či redemptoristy. Celkově se v roce 1925 nacházelo na území Československa 180 mužských klášterů, v nichž žilo 1106 řeholníků.⁴⁵

Výrazně početnější pak byly ženské řehole. Zvláště v průběhu 19. století vznikla v Evropě celá řada nových ženských řeholních institucí, jejichž stanovy často kladly důraz na práci sester v nemocnicích, sirotčincích či školách.⁴⁶ Mnohé z nich působily také v Československu, jako například sestry sv. Kříže, školské sestry Notre Dame nebo boromejky. Roku 1925 zde bylo celkem 548 ženských klášterů a v nich 8293 řeholnic.⁴⁷

V případě mužských i ženských řeholí pak platilo, že zvláště nové kongregace, které svým zaměřením odpovídaly na potřeby své doby (zvláště v oblasti sociální), zažívaly období velkého rozkvětu. Jako příklad můžeme uvést kongregaci salesiánů Dona Boska a milosrdné sestry Notre Dame.

⁴⁴ Jaroslav ŠEBEK, Die katholische Kirche in der Gesellschaft, in: Martin Schulze Wessel – Martin Zückert (edd.), Handbuch der Religions – und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009, s. 56.

⁴⁵ B. ZLÁMAL, Příručka, s. 314.

⁴⁶ Jiří HANUŠ, Historie moderní doby. Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století, Brno 2004, s. 77-114.

⁴⁷ B. ZLÁMAL, Příručka, s. 315.

Salesiáni zřídili svůj první ústav na území Československa roku 1928 ve Fryštáku a už o osm let později, roku 1936, vznikla samostatná československá salesiánská inspektorie. Ve shodě s příkladem Dona Boska, který tuto kongregaci založil, se věnovali především práci s mládeží. Nové domy byly zakládány většinou ve velkých městech, jako například v Praze, Brně, Ostravě nebo Bratislavě. V době před vypuknutím druhé světové války měla československá inspektorie již desítky členů, ať už kněží, bohoslovců nebo noviců.⁴⁸

Adaptovat se na nové poměry po vzniku Československé republiky se podařilo také školským sestrám de Notre Dame, jejichž česká kongregace vznikla dne 15. srpna 1853. Rozsah jejich činnosti, která byla původně zaměřená především na vyučování ve školách, se i díky stále většímu počtu sester postupně rozšiřovala také na péči o staré a nemocné, sirotky a děti v mateřských školkách. Jen mezi roky 1860 až 1930 se počet jejich domů v českých zemích zvýšil ze 12 na 110 a počet sester stoupl ze 78 na 830. Patřily tak mezi jednu z nejpočetnějších ženských řeholí působících v tehdejším Československu.⁴⁹

3 Ordo cisterciensis ve světle klášterních relací

3.1 Cisterciáci v českých zemích

Cisterciácký řád vznikl roku 1098, kdy se vydělil z řádu benediktinského. Byl založen opatem Robertem z Molesme, který spolu se skupinou mnichů postavil tzv. *novum monasterium*, klášter Cîteaux v Burgundsku.⁵⁰ Cílem této reformy bylo navrátit se k přísnému způsobu života tak, jak jej ustanovil sv. Benedikt z Nursie ve své řeholi.

Řád se v následujících dvou staletích rozšiřoval, na čemž měl zásluhu především sv. Bernard z Clairvaux, v pořadí čtvrtý opat v Cîteaux. Během jeho života bylo založeno více než 300 nových klášterů, z nichž některé fungují dodnes.⁵¹ Cisterciácký mnich Caesarius z Heisterbachu, žijící na počátku 13. století, popsal ve svém díle

⁴⁸ Marie Rút KŘÍŽKOVÁ, *Kniha víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*, Praha 1996, s. 7-84.

⁴⁹ Dana JAKŠIČOVÁ, *Dcery své doby? Školské sestry v českých zemích v letech 1851-1938 (1950)*, České Budějovice 2012, s. 80-129.

⁵⁰ Immo EBERL, *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*, Stuttgart 2002, s. 19-25.

⁵¹ Tamtéž, s. 47.

Dialogus miraculorum rozšíření řádu takto: „*Ale bratři bylo zatím málo, protože svěští lidé si sice vážili jejich svatého života, ale odrazovala je přísnost řehole. V patnáctém roce sem však přišel asi se třiceti druhy svatý Bernard a podrobil zde svou šíji sladkému jhu Kristovu. A tehdy začala ona vinice Hospodina zástupů vzrůstat, rozšiřovat se a rozpínat své paže od moře k moři a země se naplnila Hospodinovými statky.*“⁵² Nové fundace řádu vznikaly většinou v dosud neobydlených oblastech. Cisterciáci se záhy proslavili tím, že se jim zpravidla dařilo tato neobhospodařovaná místa svou prací kultivovat.

V Čechách byly první cisterciácké fundace, mezi které patřily kláštery Sedlec, Plasy a Pomuk, založeny ještě před polovinou 12. století. Jejich mateřské kláštery se nacházely v německy mluvících zemích.⁵³ Následně vznikala další opatství až do roku 1357, kdy byl jako poslední založen klášter ve Skalici. Dohromady se v Čechách a na Moravě nacházelo 18 mužských a ženských klášterů tohoto řádu. Některé z nich však nebyly úspěšné a brzy zanikly.⁵⁴

Stejně jako pro ostatní řehole představovala i pro cisterciáky husitská revoluce pohromu. Mezi kláštery, kterých bylo v tomto období zničeno na 170, byla i opatství cisterciáckého řádu.⁵⁵ Mnohé z nich zanikly definitivně.⁵⁶

Těm klášterům, které husitství přežily, se postupně podařilo obnovit svou činnost. Nový rozkvět řádu nastal v 17. století, kdy byla mimo jiné založena i česká cisterciácká kolej Bernardinum v Praze na Malé Straně.⁵⁷ Překážkou pro další rozvoj se však staly josefínské reformy, které měly za cíl zrušit kláštery kontemplativních řádů. Zaniklo tak 71 řeholních domů v Čechách a 40 na Moravě.⁵⁸

⁵² CAESARIUS z Heisterbachu (ed. Jana Nechutová), *Vyprávění o zázracích. Středověký život v zrcadle exemplu*, Praha 2009, s. 38.

⁵³ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Počátky cisterckých klášterů v Čechách*, in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze*, Praha 2000, s. 65-78.

⁵⁴ Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II. Mnišské řády*, Praha 2007, s. 178.

⁵⁵ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V.*, Praha 2000, s. 388.

⁵⁶ Definitivně zanikly kláštery Pomuk, Hradiště, Svaté Pole a Skalice.

⁵⁷ Hedvika KUCHAROVÁ, *Cisterciácká kolej Bernardinum v Praze v 17. a v 18. století*, in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. - 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze*, Praha 2000, s. 195.

⁵⁸ Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin V. Doba barokní katolicity (1650-1750) Doba osvícenská (1750-1848)*, Olomouc 2008, s. 339.

Mezi nimi byly i kláštery cisterciáků⁵⁹, žijících podle hesla *ora et labora - modli se a pracuj*. Takovéto zaměření řehole však bylo v období vlády Josefa II. vnímáno jako neužitečné pro stát. V Čechách zůstala pouze dvě mužská cisterciácká opatství: Osek a Vyšší Brod.⁶⁰ Tyto dva kláštery se později připojily k rakouské cisterciácké kongregaci Nejsvětějšího Srdce Páně, která byla potvrzena roku 1859.⁶¹

V roce 1892, kdy funkci generálního opata řádu zastával Leopold Wackarz z Vyššího Brodu, došlo k rozdělení cisterciáckého řádu.⁶² Osamostatnily se kláštery hlásící se k tzv. přísné observanci (trapisté), mezi něž patřila především opatství ve frankofonních oblastech. České cisterciácké kláštery se k nim ovšem nepřipojily a zůstaly součástí původního řádu.

3.2 Congregationis Purissimi Cordis Beate Mariae Virginis

Po rozpadu habsburské monarchie a vzniku nových nástupnických států v roce 1918 došlo k restrukturalizaci jednotlivých institucí katolické církve. Některá biskupství tak například musela upravit své hranice v souladu s novými hranicemi státními. Správní změny byly někdy doprovázeny i personálními změnami na biskupských stolcích. To bylo důležité zvláště v těch slovenských diecézích, v jejichž čele stáli biskupové maďarského původu.⁶³ Změny se nevyhnuly ani jednotlivým řádům a kongregacím, které začaly vytvářet nové provincie. Tak se i z původní rakousko-uherské cisterciácké kongregace vydělily dvě kongregace nové: uherská⁶⁴ a československá, která byla založena roku 1920.⁶⁵ Toto osamostatnění bylo v souladu s přáním československé vlády, které se později objevilo i v modu *vivendi*, uzavřeném

⁵⁹ Zrušeny byly kláštery Sedlec, Velehrad, Ždár, Plasy, Zbraslav a Zlatá Koruna.

⁶⁰ M. BUBEN, Encyklopedie, s. 179.

⁶¹ Jednotlivé kongregace představují u cisterciáků dodnes důležitou součást struktury řádu. Kláštery se v nich sdružují buď podle své filiační řady nebo podle geografických hledisek. Každá kongregace má svého předsedajícího opata a pořádá vlastní provinční kapituly. Všechny ovšem pravomocně patří pod kapitolu generální, která je pravidelně svolávána v Římě a již předsedá generální opat.

⁶² I. EBERL, *Die Zisterzienser*, s. 499.

⁶³ M. ŠMÍD, *Příspěvek*, s. 181.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 507-508.

⁶⁵ Bernhard THEBES, *Kláštery České kongregace Nejčistšího srdce Panny Marie v cisterciáckém řádu*, in: 800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník, Osek 1996, s. 15.

s Vatikánem roku 1928. Ve třetím článku je totiž požadavek toho, aby řády, působící na území Československa, nepodléhaly přímé správě ze zahraničí.⁶⁶

Kongregace Nejčistšího Srdce Panny Marie (latinsky Congregationis Purissimi Cordis Beate Mariae Virginis) byla schválena apoštolským breve papeže Pia XI. dne 27. ledna 1923.⁶⁷ Tímto breve byl zároveň ustanoven opat Bruno Pammer z Vyššího Brodu generálním vikářem nové kongregace, která slučovala mužské kláštery Vyšší Brod (Altovadum), Osek (Ossek) a ženský klášter v Tišnově (Porta Coeli), který byl obnoven 23. května roku 1901.⁶⁸ Kromě těchto tří českých opatství do ní patřila také dvě ženská opatství v Sasku, a to Marienstern (Mariae-Stella) a Marienthal (Mariae-Valle). Kongregace se později rozšířila ještě o převorství Allerslev v Dánsku, které bylo založeno skupinou řeholnic z kláštera Porta Coeli roku 1921.⁶⁹

Deset let po oficiálním potvrzení kongregace byly schváleny i její stanovy.⁷⁰ K tomu došlo dne 10. srpna 1933 v opatství Vyšší Brod za přítomnosti tehdejšího generálního opata řádu Františka Alberta Jansseny.⁷¹ Dokument však měla později potvrdit ještě generální kapitula řádu.

V prvním článku stanov byl popsán způsob volby *opata praeses*, představeného celé kongregace. Ten měl být volen na provinční kapitule a měl se jím stát vždy jeden z opatů. K jeho zvolení bylo zapotřebí většiny hlasů a jeho mandát platil *ad dies vitae*, tedy doživotně. Dotyčný ale zůstával i nadále opatem svého kláštera. Důležitost opatova postavení stanovil už svatý Benedikt, když ve své řeholi zdůrazňuje: „*Opat má stále myslet na to, čím je, pamatovat, že je oslovován titulem otce, brát v úvahu, že komu se víc svěřuje, od toho se také více žádá.*“⁷²

⁶⁶ Třetí článek modu vivendi zní takto: „*Řády a řeholní kongregace, jejichž domy jsou v Československu, nebudou podléhat provinciálním představeným týchž řádů a kongregací v cizině. Je-li nemožno zřídit provincii v Československu, budou tyto československé řeholní domy podřízeny přímo generalátu. – Provinciály a představenými řeholních domů, podléhajících přímo generalátu, budou státní příslušníci českoslovenští.*“ Viz: B. ZLÁMAL, Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918-1949), Olomouc 2010, s. 85.

⁶⁷ Dominik KAINDL (ed. Milan Hlinomaz), Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách, Červený Kostelec 2008, s. 134.

⁶⁸ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. c, kart. 116.

⁶⁹ B. THEBES, Kláštery, s. 18.

⁷⁰ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. g, kart. 116.

⁷¹ M. BUBEN, s. 173.

⁷² Benedictus NURSIAS (ed. Alžběta FRANCOVÁ), Regula Benedicti. Praha 1998, s. 21.

Druhý článek pak stanovil, že *opat praeses* má mít ku pomoci ještě dva *asistenty* kongregace. Jedním z nich měl být opat jiného kláštera, druhým někdo z představených ženských klášterů. I tyto dva *asistenti* měli být voleni na provinční kapitule. Jejich mandát trval vždy do kapituly následující, kde mohli být zvoleni znovu.

Třetí článek se týkal provinčních kapitul. Je zde stanoveno, že by se měly konat vždy s dostatečným předstihem před každou generální kapitulou řádu.⁷³ Dále jsou vyjmenováni členové provinční kapituly, kteří mají právo hlasovat. Byli jimi všichni opati a převorové (v případě jejich nepřítomnosti také podpřevorové) mužských klášterů. Ženské kláštery kongregace byly zastoupeny zástupci, které jmenovaly abatyše těchto klášterů.

Čtvrtý článek, týkající se vizitací, obsahoval pouze odkaz na stanovy řádu v této věci. V posledním, pátém článku, byl popsán způsob zapojení ženských klášterů a jejich mnišek do fungování kongregace. Důležitou roli zde hrál *pater immediatus*. Tuto funkci zastával při každém ženském klášteře obvykle jeden z kněží (opatů) kongregace, který měl za daný klášter zodpovědnost. O tom, že se jeho činnost týkala i čistě praktických záležitostí, svědčí poslední bod článku. Ten uvedl, že *pater immediatus* může v případě potřeby určit, aby daný klášter přispíval na chod kongregace nikoli v penězích, ale v naturáliích. Tato zmínka jistě není náhodná, protože ženské kláštery byly v té době v poměrně závažné ekonomické situaci. O jejich fungování se starali i další pověření kněží, kteří sestřám vysluhovali svátosti. Cisterciáci z Vyššího Brodu takto obvykle pečovali o opatství Porta Coeli a převorství Allerslev, bratři z Oseku pak o saské kláštery Marienthal a Marienstern.

3.3 Personální a materiální stav jednotlivých klášterů

Všechny kláštery, které byly součástí nově založené kongregace, připravovaly jako podklady pro provinční a generální kapituly relace o svém personálním, materiálním a disciplinárním stavu. Díky nim je tak možné porovnat situaci každého z nich.

⁷³ Generální kapitula je shromáždění představených všech mužských a ženských cisterciáckých klášterů, kterému předsedá generální opat.

Ze záznamů vyplývá, že počet řeholníků a řeholnic byl poměrně ustálený. První světová válka sice byla pro komunitu velmi náročným obdobím, ve srovnání s válkou následující však představovala menší zlo. Před jejím vypuknutím se počet členů kongregace pohyboval kolem 270. V relaci pro generální kapitulu, sepsanou ve Vyšším Brodě dne 1. října 1937, jsou pro jednotlivé kláštery uvedeny tyto údaje:

Do komunit mužských klášterů v Oseku a Vyšším Brodě patřilo v té době celkem 114 mnichů. Mnoho z jejich členů ovšem působilo ve farní správě nebo ve školství, někteří z nich také sloužili jako duchovní při ženských kláštorech kongregace.⁷⁴ Přímo v opatstvích tak většinou žili jen mniši zastávající funkce ve vedení kláštera a staří bratři, kteří již nemohli sloužit na farách. Tento stav, kdy mniši museli trávit většinu času mimo svůj klášter, jistě nebyl vzhledem k původnímu zaměření řádu ideální. Duchovní správa okolních farností však byla potřebná a jiné řešení nebylo možné nalézt.⁷⁵

V Oseku působilo v té době 40 bratří, z nichž bylo 31 kněží. Součástí konventu bylo dále 8 kleriků, kteří studovali v biskupském semináři v Litoměřicích, a jeden novic. Vzhledem k tomu, že řada bratří nemohla kvůli svým úkolům přebývat trvale v klášteře, byl tento počet vnímán jako nedostatečný. Málo povolání bylo v relaci vysvětleno mimo jiné tím, že region, ve kterém se Osek nachází, je hodně průmyslový. Mnozí obyvatelé se tak přimkli k ideologiím socialismu a komunismu, v důsledku čehož ubylo věřících a potažmo i řeholních povolání.

Komunitu ve Vyšším Brodě tvořilo 74 cisterciáků: 48 kněží, 14 kleriků, 3 novicové a 9 konvršů. Klerici v té době studovali obvykle na teologické fakultě v Innsbrucku pod dohledem jezuitů. Možnost žít zasvěcený život jako konvrš byla v opatství obnovena po první světové válce, přičemž první z nich složil své slavné sliby v prosinci 1933. Život těchto laických bratří byl jiný v tom, že měli méně povinností v chóru a naopak zastávali více fyzické práce. Od ostatních se lišili také barvou hábitu.

Řeholnic bylo dohromady 157. Do českého opatství Porta Coeli patřilo 36 sester a 4 novicky. V německých kláštorech Marienstern a Marienthal, který v roce 1934 oslavil 700 let od svého založení, byl počet mnišek takřka vyrovnaný: v prvním z nich

⁷⁴ Například v roce 1933 spravoval Vyšší Brod 18 farností, ve kterých působilo 32 kněží. Z Oseku působilo ve farní správě ve stejném roce 11 kněží.

⁷⁵ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. g, kart. 116.

žilo celkem 52 sester, ve druhém 54 a 1 novicka.⁷⁶ V nově založeném převorství v Dánsku působilo tehdy 10 sester, které žily až do roku 1961 v domě v Harderslevu na Seelandu.⁷⁷

Ekonomická situace klášterů byla různá. Jak se opakovaně uvádí v relacích ze třicátých let, obě mužská opatství měla vyrovnaný rozpočet a neměla žádné dluhy.⁷⁸ Vyšší Brod i Osek sice zasáhla pozemková reforma a poválečná stabilizace jejich ekonomiky byla náročná, nadále však hospodařily na tisících hektarech. Pozemky těchto klášterů, které jim v minulosti byly buď odkázány, nebo které v rámci svého hospodaření samy odkoupily, zahrnovaly zemědělskou půdu, lesy či rybníky. V případě, že kláštery prodávaly některé své produkty, například pivo, měly se řídit radou svatého Benedikta: *„V cenách ať se neprojevuje neřest lakoty, ale prodává se vždy o něco laciněji, než mohou nabízet lidé ve světě, aby tak byl ve všem oslavován Bůh.“*⁷⁹

Odlišně na tom byly kláštery ženské. Všechny z nich se potýkaly s velkými finančními problémy, zvláště oba kláštery v Sasku. I ty sice hospodařily na velkých pozemcích,⁸⁰ ale v důsledku obrovské inflace a celkové ekonomické krize v meziválečném Německu se dostaly do špatné ekonomické situace. V relacích těchto klášterů z roku 1933 je zaznamenán celkový dluh, který v případě Mariensternu činil 200 000 říšských marek a v případě Marienthalu 170 000 říšských marek. Toto zatížení tak značně komplikovalo charitativní činnost, kterou se kláštery snažily rozvíjet.

3.4 Každodenní život řeholníků

Za dlouhou dobu své existence zažily kláštery mnoho politických otřesů. Měnily se nejen jejich vrchnosti, ale někdy i samotná forma státu, na jehož území se nacházely. O to důležitější byla po staletí nepřerušovaná kontinuita mnišského života. Pevně stanovený denní řád, založený na střídání modliteb a práce, byl pro život každého kláštera zásadní. O jeho důležitosti svědčí i to, že prakticky v každé relaci pro kapitulu či záznamu o vizitaci se nachází odstavec zhodnocující dodržování disciplíny v daném klášteře.

⁷⁶ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. e, kart. 116.

⁷⁷ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. f, kart. 116.

⁷⁸ V Oseku proběhla v této době například oprava varhan, která stála celkem 230 000 Kč. I tuto sumu se ale klášteru podařilo díky dobrému hospodaření uhradit.

⁷⁹ B. NURSIAS, Regula, 133.

⁸⁰ Opatství Marienstern patřilo cca 3 500 ha, klášteru Marienthal 1 732 ha.

Takové záznamy existují i v případě Vyšší Brodu v době první republiky. Klášter byl několikrát vizitován, například v roce 1922 generálním opatem Cassianem Haidem či v roce 1926 generálním vikářem Theobaldem Scharnaglem, opatem z Oseku. Ten vizitoval klášter i v roce 1934, kdy zastával funkci opata praeses - představeného kongregace.⁸¹ V zápisu z této vizitace mimo jiné uvádí, že všichni bratři vzorně zachovávají denní modlitbu církve.⁸²

Opat Tecelín Jaksch ve své relaci o stavu a disciplíně kláštera z roku 1925 podrobně rozepsal jednotlivé povinnosti mnišského života a rozebral jejich dodržování ve Vyšším Brodě.⁸³ Díky tomu je možné zrekonstruovat každodenní život cisterciáků, protože podobný denní řád byl dodržován i v ostatních kláštorech kongregace.

Bratři, kteří trvale žili ve vyšebrodském klášteře, se scházeli čtyřikrát za den ke společné modlitbě v chóru. První modlitba, tzv. *Prima*, začínala v šest hodin ráno. Další následovaly ve 12:30, ve 14:00 a nakonec v 18:00, kdy mniši po závěrečné modlitbě *Kompletáře* zazpívali ještě *Salve regina*.⁸⁴ Některé z těchto modliteb byly zpívány, a proto byla výuka chorálního zpěvu součástí formace noviců.

Pro snadnou orientaci v čase bylo vždy, když se měli mniši připravit k některé další činnosti v rámci denního řádu, vyzváněno zvonem. Společné jídlo měli bratři dvakrát denně. Oběd následoval po polední modlitbě *Anděl Páně*, večeře pak byla v 19 hodin. Svatý Benedikt ve své řeholi stanovil zásadu, aby jeden z bratří během jídla předčítal ostatním. Ti měli dodržovat mlčení, aby mohli čtený text lépe vnímat. Ve Vyšším Brodě bylo toto pravidlo dodržováno.⁸⁵ Po obědě následoval odpočinek do 14 hodin, kdy následovaly opět společné modlitby v kostele. V nedělích a o slavnostech bylo k jídlu podáváno také víno či pivo.

Práce mnichů byla rozmanitá. Mnozí z kněží působili ve farní správě, jiní vyučovali na gymnáziu. Mezi bratry laiky byl konventní krejčí, sakristián, další měli na starosti ošetřování nemocných nebo péči o zahradu. Pro chod kláštera byly důležité

⁸¹ D. KAINDL, Dějiny, s. 135-141.

⁸² Klášterní archiv Vyšší Brod, Vizitace řádové, sign. HAD 61 C – Num. II. f, kart. 116.

⁸³ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. a, kart. 116.

⁸⁴ Tento zvyk je rozšířen ve všech cisterciáckých kláštorech.

⁸⁵ T. Jaksch například uvádí, že v době vzniku relace se při obědě četlo z knihy *Geschichte der Pápste* od L. Pastora.

funkce ve vedení kláštera, jako například lesní inspektor, ekonomický správce, správce pivovaru nebo vedoucí duchovního úřadu.⁸⁶

Konventuální mši svatou slavili bratři během týdne v osm hodin ráno. Každou neděli v devět hodin byla sloužena slavnostní zpívaná mše svatá, na kterou chodili také lidé žijící v blízkosti kláštera.⁸⁷ Důležitou součástí mnišského života bylo rovněž zachovávání mlčení. To bylo zachovááno nejen v kostele, ale i v sakristii, křížové chodbě, kapitulním sále a v prostorách dormitáře. V noci platilo přísné mlčení ve všech prostorách kláštera.

Opatství hradilo svým členům všechny nutné věci pro život: jídlo, oblečení, lékařskou péči a léky. Bratřím, kteří žili v klášteře, bylo kromě toho vypláceno 100 Kč měsíčně, které mohli použít na nákup knih, odborných časopisů či novin. Od dob, kdy byly postaveny barokní budovy konventu, měli mniši své vlastní cely.

Každý rok se v opatství konala duchovní cvičení, která většinou vedli karmelitáni nebo redemptoristé. Někdy v zimním období byla obvykle pořádána pro bratry žijící v klášteře, v létě pak pro kaplany, profesory a kleriky, kteří žili kvůli svým povinnostem mimo Vyšší Brod. Trvala vždy od pondělí do soboty a zahrnovala tři přednášky za den. Další duchovní programy byly pořádány také pro věřící z okolí kláštera a jeho farností. Mezi ně lze zařadit například lidové misie, tridua či občanské exercicie. Velkou událostí byly zvláště misie redemptoristů ve Vyšším Brodě v březnu 1921, triduum vedené kazatelem Josefem Tibitanzlem v září 1926 či katolickým spolkem žen organizovaný týden venkovských žen v únoru 1930.⁸⁸

Povinnost nosit řádový hábit se týkala všech mnichů, kteří žili v opatství.⁸⁹ Ti je nosili i v případech, kdy cestovali mimo klášter. Bratři, kteří působili jako faráři a kaplani, se mohli oblékat i jako diecézní kněží. Ve Vyšším Brodě byla přísně dodržována i klášterní klauzura. Brána kláštera byla kromě pevně stanovených časů uzavřena a klíč od ní zůstával přes noc u převora. To samozřejmě neznamenovalo, že by bylo opatství zcela izolováno. Obyvatelé Vyššího Brodu do něj přicházeli

⁸⁶ D. KAINDL, Dějiny, s. 143.

⁸⁷ Cisterciáci v té době spravovali také vyšebrodský farní kostel svatého Bartoloměje.

⁸⁸ D. KAINDL, Dějiny, s. 135-141.

⁸⁹ Cisterciácký hábit se skládá z bílé alby a černého škapulíře, který je přepásán opaskem či cingulem. Na modlitby v chóru, mši svatou a další liturgické úkony si mniši na tento hábit oblékají ještě jiný, který je celý bílý.

na bohoslužby a v hospodářských budovách pracovali zaměstnanci. Oddělení klauzurních částí však bylo a je pro mnišský život zásadní.

3.5 Nejen samy pro sebe

Mužské i ženské kláštery Kongregace Nejčistšího Srdce Panny Marie rozhodně nežily v izolaci od okolního světa. Přestože jejich poslání by podle zaměření řádu mělo být spíše kontemplativní, sdíleli řeholníci a řeholnice těchto klášterů problémy lidí žijících v jejich okolí. O tom vypovídá i řada veřejně prospěšných aktivit, na kterých se přímo podíleli nebo je částečně financovali.

Například cisterciáci v Oseku se kromě péče o klášterní farnosti, do kterých patřilo v té době zhruba 40 000 věřících, věnovali také výuce náboženství. Tu zajišťovali celkem ve 148 třídách, přičemž výuka v každé z nich probíhala dvakrát do týdne. Každý den také poskytovali oběd dvaceti chudým. Kromě toho přispívali sestrám boromejkám na jejich dívčí školu a na špitál, ve kterém chudí pacienti pobývali zdarma. V relaci oseckého kláštera z roku 1935 je zmínka o tom, že opat, kterým byl tehdy Theobald Scharnagl, vyčlenil na různé charitativní projekty částku 12 000 Kč. Jeden z bratří v té době také vyučoval na teologické fakultě Karlovy univerzity a jiný na veřejném gymnáziu v Hohenebelbe (Vrchlabí).⁹⁰

Podobně jako Osek měl i klášter ve Vyšším Brodě na starosti správu okolních farností. Kromě toho zde bylo péčí opata Bruno Pammera zřízeno soukromé gymnázium, jehož ředitelem se stal dr. Valentin Schmidt. Výuka byla zahájena v říjnu 1924.⁹¹ Dva z vyšebrodských kněží vyučovali teologii: jeden v kněžském semináři v Českých Budějovicích a druhý na papežské univerzitě Urbaniana v Římě. Bratři také podporovali chudé a potřebné. Finanční zajištění špitálu sv. Josefa ve Vyšším Brodě vyšlo jen do konce roku 1918 na 16 196 Kč. V době války bylo kromě toho vyplaceno celkem 44 368 Kč chudým, uprchlíkům a lidem, jejichž majetek byl zasažen požárem.⁹²

Ve všech třech ženských opatstvích kongregace fungovaly v té době dívčí školy, a to i přesto, že jejich provozování bylo pro finančně vyčerpané kláštery velmi náročné. Cisterciacky z Porta Coeli mimo to přispívaly na chod sedmi okolních farností.

⁹⁰ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relations, sign. HAD 61 A – Num. III. b, kart. 116.

⁹¹ D. KAINDL, Dějiny, s. 138.

⁹² Tamtéž, s. 136.

Jak uvádějí v relaci z roku 1935, i v okolí jejich kláštera žilo mnoho chudých, kterým se snažily poskytovat jídlo a ošacení. Potřebné podporovaly i oba kláštery v Sasku. Například v relaci z Mariensternu z roku 1933 je mezi výdaji uvedena částka 12 600 říšských marek,⁹³ která byla použita jako příspěvek pro chudé.

Úkol poskytovat pomoc chudým obvykle spadal do kompetencí celeráře kláštera, který jednal v jednotě s opatem. Svatý Benedikt k jeho funkci dodává: „*Nemá-li co dát, tu ať alespoň odpoví vlídným slovem.*“⁹⁴

4 Klášter Vyšší Brod mezi dvěma válkami

4.1 Stručné dějiny opatství

Klášter ve Vyšším Brodě, který je stejně jako ostatní kláštery cisterciáckého řádu zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie, byl založen roku 1259 Vokem I. z Rožmberka.⁹⁵ Opatství se stalo nekropolí Rožmberků – v hrobce, která se nachází pod presbytářem kostela, jsou pochováni téměř všichni členové rodu. První mniši v čele s opatem Otou I. přišli do Vyššího Brodu⁹⁶ z mateřského kláštera Wilhering u Lince, který se nacházel na území rodu Schaunberků, ze kterého pocházela Vokova manželka Hedvika.⁹⁷ V době založení opatství už v místě stála malá stejnojmenná osada.

Rožmberkové jako fundátoři také klášteru odkázali majetek, díky kterému mohl konvent fungovat. Jeho rozsah stanovil už Vok I. a v roce 1264 byl potvrzen i králem Přemyslem Otakarem II.⁹⁸ Další členové rodu pak toto nadání rozšiřovali. Ke klášteru byl velkorysý zvláště Petr I., který byl proto nazýván jeho druhým zakladatelem. Kromě několika vesnic daroval opatství také oltářní obrazy namalované Mistrem Vyšebrodským.⁹⁹ Rožmberský kronikář Václav Březan o něm dokonce napsal, že: „*Ten*

⁹³ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relationes, sign. HAD 61 A – Num. III. d, kart. 116.

⁹⁴ B. NURSIAS, Regula, s. 87.

⁹⁵ Robert ŠIMŮNEK, Rožmberské kláštery a nekropole, in: Jaroslav Pánek a kol. (edd.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 234.

⁹⁶ V němčině je Vyšší Brod běžně označován jako Hohenfurth, v latině Altovadum.

⁹⁷ Antonín CECHNER, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kaplickém, Praha 1921, s. 321.

⁹⁸ Anna KUBÍKOVÁ, Rožmberkové a vyšebrodský klášter, in: Kateřina Charvátová (ed.), 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 161.

⁹⁹ Tamtéž, s. 163.

*po učení a pobožnosti dychtiv, v věku mladosti obliboval sobě život duchovní, mnišský, pročež do kláštera svého vyšebrodského mezi bratří dav se, habit jejich na se vzal a pod poslušností převora toliko jako laicus na některý čas zůstával. Až strejcové jeho, páni z Krumlova Vok a Hynek, o to se snažili, že kápi zsklev, vladařství domu svého ujal a se oženil.*¹⁰⁰ Toto Březanovo tvrzení pravděpodobně neodpovídá pravdě, vypovídá však o tom, že Petr I. měl ke klášteru ve Vyšším Brodě velmi blízký vztah.¹⁰¹

Stavba konventu byla dokončena v roce 1385.¹⁰² Počátkem 15. století byly postaveny také hradby, které měly usnadnit jeho obranu. I díky tomu opatství přežilo období husitské revoluce. Klášterní kostel sice byl dne 24. května 1422 vypálen, ale na rozdíl od mnohých jiných klášterů v Čechách ušetřen úplného zničení.¹⁰³ Rožmberkové měli patronát nad klášterem až do vymření rodu roku 1611. Poslední z nich, Petr Vok, je rovněž pochován v rodové klášterní hrobce.¹⁰⁴

Dědicem rodu se měl stát Jan Zrinský ze Serynu, který byl synovcem posledních Rožmberků. Zemřel však již několik měsíců po Petru Vokovi.¹⁰⁵ I on je pochován ve vyšebrodském klášteře, nikoli však v rožmberské hrobce, která se pohřbem posledního člena rodu uzavřela. Místem jeho posledního odpočinku se tak stala kaple sv. Benedikta v příčné lodi kostela. Vztahy s následující vrchností, kterou byly nejprve Eggenbergové a později Schwarzenbergové, byly poznamenány spory o nezávislé postavení kláštera na jejich panství, které trvaly až do roku 1820.¹⁰⁶

Během třicetileté války zažíval klášter těžké období. Opakovaně musel poskytovat finanční a naturální dávky císařské armádě a ubytovávat její vojáky. To vedlo k jeho velkému zadlužení, které například roku 1635 činilo 18 000 zlatých.¹⁰⁷ I toto období se ale podařilo překlenout, aniž by byl klášter zrušen. To hrozilo až v době reformy Josefa II., kdy na území monarchie zanikla řada cisterciáckých klášterů.

¹⁰⁰ Václav BŘEZAN (ed. Anna Kubíková), Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana, České Budějovice 2005, s. 25.

¹⁰¹ Editorka Březanova díla Anna Kubíková je ve svém komentáři přesvědčivě vyvrací.

¹⁰² Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, s. 690.

¹⁰³ A. CECHNER, Soupis, s. 322.

¹⁰⁴ R. ŠIMŮNEK, Rožmberské kláštery, s. 239.

¹⁰⁵ Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků, Praha 2009, s. 165.

¹⁰⁶ Pavel JUŘÍK, Jihočeské Dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách, Praha 2008, s. 89.

¹⁰⁷ D. KAINDL, Dějiny, s. 66.

Konvent ve Vyšším Brodě měl zakázáno přijímat novice a měl postupně vymřít.¹⁰⁸ Po smrti Josefa II. však byly některé jeho reformy odvolány a klášter tak nakonec přetrval.

Vyšebrodští cisterciáci se rovněž snažili o vědecký a kulturní rozvoj kláštera. Roku 1757 nechal opat Quirin Mickel postavit nové prostory pro klášterní knihovna, která dnes čítá na 70 000 svazků. V roce 1838 vznikly za opata Valentina Schoppera i sály obrazárny.¹⁰⁹ Řeholníci z Vyššího Brodu se také věnovali výuce. V 17. a 18. století působili jako profesoři na řádové koleji Bernardinum v Praze, v 19. století na filozofickém lyceu a vyšším gymnasiu v Českých Budějovicích.¹¹⁰

Významnou osobností novější doby byl opat Leopold Wackář, který se stal roku 1891 jako první z Vyššího Brodu generálním opatem řádu. Nadále se však snažil o rozkvět svého kláštera. Část areálu nechal upravit v secesním slohu a ke kostelu byla přistavěna věž s hodinami.¹¹¹ Kromě toho byla na zakázku vyhotovena vitrážová okna do opatského chrámu, která mimo jiné vyobrazují život sv. Bernarda nebo některé významné řádové světce.¹¹² I přes tyto dílčí úpravy ale zůstal zachován gotický ráz kláštera.

Rozkvět kláštera pokračoval i po nástupu opata Bruno Pammera roku 1902. Ten nechal mimo jiné zmodernizovat klášterní pivovar, který byl jedním z nejdůležitějších hospodářských podniků opatství. Byl založen v době před rokem 1380 a na počátku 20. století se v něm vařilo cca 7 000 hl piva ročně.¹¹³ Dalšími podniky kláštera byly například dvě pily, elektrárna nebo vápenka. Pro hospodaření

¹⁰⁸ P. JUŘÍK, Jihočeské Dominium, s. 89.

¹⁰⁹ A. CECHNER, Soupis, s. 323.

¹¹⁰ Milan HLINOMAZ, Ke kulturně historickému významu Cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodě, in: Kateřina Charvátová (ed.), 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 176.

¹¹¹ Jako výraz pokory obvykle cisterciácké kláštery věže nemají. Někdy, jako v případě Vyššího Brodu, je však udělána výjimka.

¹¹² A. CECHNER, Soupis, s. 324.

¹¹³ Jarmila HANSOVÁ, Pivovarnictví v jižních Čechách, in: Jiří Vlach – Luděk Fráně (edd.), Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy – Horní Rakousko, České Budějovice 2013, s. 114.

opatství však bylo nejdůležitější lesnictví. Celkem patřilo v té době klášteru 5 561 ha pozemků, které zahrnovaly jak lesní a ornou půdu, tak i louky a rybníky.¹¹⁴

Poprvé byl klášter zrušen až nacisty. Gestapo jej obsadilo dne 17. dubna 1941.¹¹⁵ V opatství mohli nadále zůstat pouze dva mniši, ostatní museli odejít. Někteří z nich byli odveleni na frontu. Klášter pak během druhé světové války sloužil jako skladiště uměleckých sbírek, které se měly později přesunout do Hitlerova muzea v Linci. Ke konci války pak byl v areálu zřízen vojenský lazaret.

Po skončení války byl konvent na několik let obnoven. Problémem pro jeho další fungování byl ale fakt, že komunita se skládala převážně z bratří německé národnosti. Mnozí ze zdejších cisterciáků tak museli svůj klášter v rámci poválečného odsunu německého obyvatelstva opustit a odejít do rakouských klášterů. Komunistické noviny *Jihočeská pravda* už brzy po skončení války výhrůžně napsaly: „*Nás však zajímá otázka – kým bude vyšebrodský klášter obsazen. Cisterciáci v něm nezůstanou!*“¹¹⁶ Svůj klášter musel nakonec opustit i tehdejší opat Tecelín Jaksch, který nebyl odsunut z důvodu loajality, jež jednoznačně prokázal vůči republice i během okupace. Komunistům byl ale trnem v očích a ještě před únorovým převratem se snažili jeho zásluhy zpochybnit. *Rudé právo* o něm například napsalo: „*Opat Jaksch měl být odsunut, ale získal za úplatek od tajemníka MNV v Předklášteří Karla Findejse falšované potvrzení o svém protiněmeckém chování a o tom, že se hlásil za okupace jako Čech.*“¹¹⁷ Poté, co se komunisté chopili moci, donutili opata v červenci 1948 z Vyššího Brodu odejít. V klášteře tak zůstalo pouze sedm českých bratří.¹¹⁸

Stejně jako všechny ostatní mužské kláštery zrušili komunisté v rámci Akce K i opatství vyšebrodské. Státní policie jej obsadila dne 3. května 1950 a zbylí bratři byli deportováni do Oseku, kde byli internováni spolu s řeholníky jiných řádů.¹¹⁹ Klášter ve Vyšším Brodě se tak stal státním a veškerý duchovní život se v něm zastavil. Nenávist režimu k tamním cisterciákům dokládá fejeton Marie Tunglové v Jihočeské

¹¹⁴ Jiří FRANC, Vyšší Brod/Hohenfurth. Pohnutý osud umění v centru na periférii, in: Jiří Vlach – Luděk Fráně (edd.), *Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy – Horní Rakousko, České Budějovice 2013*, s. 230-231.

¹¹⁵ R. ŠIMŮNEK, *Rožmberské nekropole*, s. 90.

¹¹⁶ *Jihočeská Pravda*, 1. 8. 1945.

¹¹⁷ *Rudé právo*, 18. 12. 1947.

¹¹⁸ J. FRANC, *Vyšší Brod/Hohenfurt*, s. 235.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 236.

Pravdě, který byl zakončen slovy: „*A opat Tecelín Jaksch spolu s ostatními bratry odtáhl, bez svěcené vody, do Němec – jako ta pekelnická čeládka v pověsti.*”¹²⁰ *Pravděpodobně jsou v mateřském klášteře v Rakousích, ale i v této zemi kují pikle revanšisté a spolu s nimi jistě i Tecelín Jaksch a jeho bílí páteři. Slouží satanovi, který se jmenuje stejně jako světec, jemuž je zasvěcen dnešní den v kalendáři – Konrádovi.*“¹²¹ Během komunistické totality sloužil nejrůznějším účelům. Využívala jej pohraniční stráž, později státní statky. V roce 1976 bylo v budově bývalé prelatury otevřeno Poštovní muzeum. V historickém jádru kláštera sice probíhaly prohlídky, většina budov v areálu ale postupně chátrala a v době sametové revoluce se nacházela v dezolátním stavu.

Poté, co komunistický režim v Československu padl, se mohl řeholní život opět plně rozvíjet. Do Vyššího Brodu se vrátili nejprve dva bratři, kteří žili v klášteře už před jeho zrušením v roce 1950 – Ivo Kvapil a Xaver Švanda.¹²² Přes těžkosti, spojené mimo jiné se špatným technickým stavem budov a s protahováním vrácení majetku, který zabavili komunisté, se tamním cisterciákům daří klášter postupně obnovovat. V provozu je tak například i malá vodní elektrárna. Nejdůležitějším posláním mnichů však zůstává modlitba. Pokračují tak i dnes v díle, které svěřil jejich předchůdcům zakladatel kláštera Vok z Rožmberka.

4.2 Politické a hospodářské potíže

Ve třech relacích, pocházejících z let 1925, 1930 a 1933, zaznamenal opat T. Jaksch těžkosti, s nimiž se klášter v této době potýkal. Jednalo se především o problémy hospodářského a politického charakteru. Kromě toho opat opakovaně upozorňoval také na velkou zátěž, kterou pro klášter představovala farní správa.

Pro rok 1925 je v relaci uvedeno sedmnáct spravovaných farností, avšak tento počet se později ještě zvýšil. Například o dva roky později musel řád převzít i farnost v Zátoni.¹²³ Důvodem, proč bylo potřeba služby mnichů v okolních farnostech, byl nedostatečný počet diecézních kněží. Seminář v Českých Budějovicích byl po válce

¹²⁰ Narážka na pověst, která vypráví o snaze ďábla vytopit vyšebrodský klášter.

¹²¹ Jihočeská Pravda, 26. 11. 1961.

¹²² Xaver Švanda obnovoval řeholní život v klášteře i po druhé světové válce.

¹²³ D. KAINDL, Dějiny, s. 142.

téměř prázdný a diecézi opustilo kromě 90 000 věřících také 40 kněží.¹²⁴ Podle informací, které přinesl list *Hlas lidu* k příležitosti 150. výročí českobudějovické diecéze, působilo na jejím území v té době asi 500 světských a 125 řádových kněží (mezi nimi 48 vyšebrodských cisterciáků). Tento stav byl okomentován slovy: „*Jsou četné případy, kde jeden kněz pracuje tam, kde jindy působili tři, čtyři kněží a hodně kněží musí spravovati dvě farnosti.*“¹²⁵ Opat T. Jaksch ale i přes velké vytížení kláštera ve farnostech popisoval spolupráci s diecézí jako bezproblémovou. Šimon Bárta, který v té době zastával funkci českobudějovického biskupa, jej po obsazení pohraničí v září 1938 jmenoval správcem všech 134 farností, které byly od diecéze odtrženy.¹²⁶

Úspěšná hospodářská činnost kláštera, která se až do vypuknutí první světové války rozvíjela velmi dynamicky, byla ohrožena. Velkým problémem byla těžká ekonomická situace, do které se opatství dostalo kvůli nucené válečné půjčce, tzv. *Kriegsanleihe*. Ta spolu s dalšími dluhy a úroky dosahovala výše 4 500 000 Kč a pro klášter představovala obrovskou finanční zátěž.¹²⁷ Splacení takové sumy bylo nakonec možné jen díky prodeji značné části klášterního majetku. Opatství tak mimo jiné přišlo i o důležitý statek Komařice.

Nejdůležitější oblastí, ve které vyšebrodský klášter podnikal, bylo lesnictví. Lesy zahrnovaly také většinu jeho pozemků. Velmi dobře fungovala například spolupráce s papírnou Porák v Loučovicích, v níž vlastnil klášter akcie a pro kterou byl zároveň největším dodavatelem dřeva.¹²⁸ Většina z klášterních lesů byla ale bohužel značně zpustošena velkou bouří dne 4. července 1929. T. Jaksch odhadoval, že bude trvat alespoň dvacet let, než se lesy znovu obnoví.

Pozitivním jevem byl naopak turismus, který se za první republiky zdárně rozvíjel. Stranou nezůstal ani vyšebrodský klášter, který byl v jednom z průvodců označen za *mekku všech českých kunsthistoriků*. Gotický klášter uchovával mnohé velmi cenné kulturní památky. Jeho obrazárnu označili cestovatelé Jiří Foustka a Jan

¹²⁴ Jaroslav KADLEC, Českobudějovická diecéze. Znaky a portréty českobudějovických biskupů, České Budějovice 1995, s. 39.

¹²⁵ Hlas lidu, 29. 4. 1935.

¹²⁶ Tamtéž, s. 40.

¹²⁷ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relationes, sign. HAD 61 A – Num. III. a, kart. 116.

¹²⁸ Marie TALÍŘOVÁ, Das Kloster Hohenfurth und die Bodenreform in der Tschechoslowakei 1919-1924. Eine Studie über den Abt Bruno Pammer im Spannungsfeld zwischen Kirche und Politik, diplomová práce, s. 52.

Alfred Holman za: „kolekci, která by stála Yankeyům za to, aby celý klášter přestěhovali do Ameriky.“¹²⁹

Naprosto klíčovou otázkou se stala pozemková reforma. Ta měla za cíl nové přerozdělení půdy, k čemuž mělo dojít odebráním pozemků velkostatkářům a jejich následnému přerozdělení jednotlivým rodinám, které by na nich soukromě hospodařily. Podle zákona tak mělo původním majitelům zůstat maximálně 250 ha půdy. Pokud by byla reforma v této podobě aplikována i ve Vyšším Brodě, znamenalo by to pro opatství existenční ohrožení. Není proto divu, že se vedení kláštera pokusilo udělat maximum pro udělení určitých výjimek.

V roce 1919 patřilo vyšebrodským cisterciákům celkem 2 035 ha zemědělské a 3 757 ostatní, především lesní půdy.¹³⁰ Klášter díky tomu mohl kromě vlastního fungování financovat i řadu dobročinných aktivit, mezi něž patřilo například zřízení školky a pracovní školy roku 1928, jehož vedení bylo svěřeno řeholním sestrám. O rok později byl postaven zcela nový klášterní špitál. Už před tím nechal T. Jaksch zhotovit u firmy Perner z Českých Budějovic nové zvony místo původních, které byly zrekvírovány za války. V roce 1930 proběhla obnova kaple svatého Josefa.¹³¹ Kromě těchto nákladů klášter samozřejmě investoval peníze i do farních kostelů, které patřily pod jeho správou. V Horní Stropnici tak byla například v roce 1923 dostavěna nová kostelní věž.¹³²

Pro to, aby mohli cisterciáci z Vyššího Brodu vysvětlit svou specifickou situaci politickým představitelům země, rozhodli se sepsat podobně jako jiné kláštery několik memorand. Důležité bylo například memorandum z roku 1920, které sepsal podpřevor Florian Pfandelbauer. Bylo určeno předsedovi lidové strany Janu Šrámkovi.¹³³ Jako jeden z argumentů pro zmírnění podmínek pozemkové daně v případě vyšebrodského kláštera uvedl například fakt, že opatství musí uživit nejen jednu rodinu, jak tomu bylo v případě šlechtických rodů, ale šedesát svých členů. Kromě toho kladl důraz i na

¹²⁹ Jiří FOUSTKA – Jan Alfred HOLMAN, *Sto výletů automobilem po Československu*, Praha 1929, s. 103-104.

¹³⁰ Tamtéž, s. 71.

¹³¹ D. KAINDL, *Dějiny*, s. 140.

¹³² Tamtéž, s. 133.

¹³³ M. TALÍŘOVÁ, *Das Kloster*, s. 58.

kulturní a především sociální aktivity kláštera v rámci celého regionu a nezapomněl připomenout ani historický odkaz Rožmberků, kteří dané pozemky opatství darovali.

Situaci ohledně pozemkové reformy ve Vyšším Brodě a okolí komentoval také tisk. List *Jihočech* v článku s názvem *Která půda v jižních Čechách jest určena k pozemkové reformě?* prezentoval tabulku velkostatků, jejich sídel a dvorů, kterých se reforma týkala. Podle ní měli cisterciáci z Vyššího brodu ztratit statky Hrudkov, Omlenice a Rybáře.¹³⁴ *Lidové noviny* později otiskly *Pracovní plán Státního pozemkového úřadu pro první období provádění pozemkové reformy*. Tento text obsahoval i směrnice, podle kterých měl pozemkový úřad postupovat. Podle druhé z nich byly předmětem *prvního období* reformy, odhadnutého zhruba na tři roky, všechny velkostatky, jejichž pozemky zahrnovaly více než 5 000 ha půdy. Do této kategorie tedy spadal také klášter ve Vyšším Brodě. K článku byl připojen i seznam dotčených velkostatků. V poznámce k vyšebrodskému klášteru zde bylo uvedeno, že by se reforma měla dotknout celého tamějšího velkostatku, nejen jeho části. Důležitá byla ale poznámka, že „v některých případech není jednání dosud skončeno.“¹³⁵ Tak tomu bylo i v případě vyšebrodského opatství, jehož majetek se stal předmětem mnohaletého a pro klášter nakonec úspěšného jednání.

Po třech letech bylo jasné, že se cisterciákům podařilo dosáhnout jistých ústupků. V periodiku národních demokratů byl proto publikován článek s názvem *Dr. Lukavský o národních poměrech na českém jihu a jeho kritika pozemkové reformy na Vyšebrodsku*. Autor v něm mimo jiné napsal: „Řeší se pozemková reforma, tož byste čekali, že tu se dostane posily našemu lidu! Ale německé kláštery u nás mají své patrony a zvláště mocné patrony mají němečtí Cisterciáci ve Vyšším Brodě.“ O něco dále si klade otázky: „Kde mají naši lidé hledati posilu, než na zabrané půdě, jež se dostane do českých rukou? Čím má býti zajištěna škola? Uvažují o tom všem pánové, kteří o tom rozhodují? Či podlehli démonickému vlivu kláštera?“¹³⁶ V rámci této národní agitace článek samozřejmě nehovořil o tom, že z hospodářských a sociálních aktivit kláštera měli prospěch nejen zdejší Němci, ale i Češi. Snaha o zvrácení situace v neprospěch cisterciáků neprobíhala jen v novinách. Jak uvedly *Jihočeské listy*, dne 17. května 1925 se na popud *Národní Jednoty Pošumavské* konala nedaleko železniční stanice

¹³⁴ *Jihočech*, 21. 3. 1921.

¹³⁵ *Lidové noviny*, 10. 6. 1921.

¹³⁶ *Republikán*, 13. 8. 1925.

Rožmberk nad Vltavou v hostinci *U Kollera* manifestace českého lidu. Podle autora se jí zúčastnilo „*velké množství okolních menšinářů, jakož i zástupců spolků, poslaneckých klubů a Stát. pozemkového úřadu.*“ Cílem akce byla demonstrace českých zájmů v otázce okolních statků, které patřily „*jednak vyšebrodským cisterciákům, jednak potomku bělohorského vítěze, Buquoyovi.*“¹³⁷

Nad podobnými aktivitami nakonec převládla racionální argumentace kláštera. Náročná jednání ovšem trvala dlouhou dobu, k posledním majetkovým přesunům došlo až v květnu 1928. Cisterciácké opatství přišlo celkem o 1 323 ha pozemků, což však byl v porovnání s výchozí situací rozhodně úspěch.¹³⁸ Opat T. Jaksch tak mohl do relace z roku 1930 napsat, že otázka pozemkové reformy je šťastně uzavřena - *feliciter finita est.*¹³⁹

Díky tomu mohli bratři pokračovat ve svém díle. V relaci z roku 1933 se T. Jaksch zmínil mimo jiné i o ekonomické krizi, která postihla Československo. V důsledku toho přicházelo do kláštera každý den mnoho nemocných, chudých a nezaměstnaných, kteří prosili o oblečení či žádali o možnost v klášteře pracovat. Je zjevné, že pokud by klášteru byly předtím klášteru zabaveny jeho pozemky, ze kterých svou charitní činnost financoval, nebylo by možné těmto lidem pomoci.

4.3 Tecelín Jaksch mezi dvěma národy

V květnu 1925 byl v *Jihočeských listech* otištěn článek dotýkající se národnostní otázky ve Vyšším Brodě. „*Celé zdejší pohraničí – Vyšebrodsko – bylo ještě v dobách nedávno minulých ryze české. Teprve němečtí cisterciáci (po r. 1259) soustavnou, výborně promyšlenou kolonizací a využitím všech vhodných prostředků: kostela i školy, prací trvajících bez oddechu po staletí dokázali nejen celý vyšebrodský kraj (...) poněmčiti.*“¹⁴⁰ Tento text je jedním z příkladů snahy vyvolat v Čechách dojem, že klášter ve Vyšším Brodě se staví proti jejich zájmům. Opatství samozřejmě mělo na obyvatelstvo značný vliv už jen tím, že jeho kněží spravovali řadu okolních farností, z nichž pouhé dvě byly převážně české. Nikdy však nejednalo ve prospěch jedné národnosti na úkor druhé a neprovádělo žádnou cílenou germanizaci. Bratři také v kapli

¹³⁷ Jihočeské listy, 27. 5. 1925.

¹³⁸ M. TALÍŘOVÁ, *Das Kloster*, s. 82.

¹³⁹ Klášterní archiv Vyšší Brod, Relationes, sign. HAD 61 A – Num. III. a, kart. 116.

¹⁴⁰ Jihočeské listy, 27. 5. 1925.

svatého Josefa pod klášterem zajišťovali pravidelné bohoslužby pro české katolíky z Vyššího Brodu.¹⁴¹

Po rozpadu monarchie se snažili Němci o odtržení pohraničních krajů od nově vzniklého Československa. Na schůzi německých poslanců z Čech, která se konala ve Vídni dne 29. října 1918, deklarovali připojení k Rakousku. Byly tak vytvořeny provincie Deutschböhmen (v severních Čechách se sídlem v Liberci), Sudetenland (zahrnující severní Moravu a Slezsko se sídlem v Opavě), Deutschsüdmähren (na jižní Moravě se sídlem ve Znojmě) a kraj Böhmerwaldgau (oblast Šumavy se zamýšleným centrem v Kaplici), do kterého spadl i Vyšší Brod. Zároveň se v těchto oblastech formovala domobrana zvaná Volkwehr.¹⁴²

Tyto separační snahy musely být po neúspěšných jednáních, při kterých zástupci Němců odmítali slevit z nároku na nezávislost pohraničí, potlačeny československými vojenskými silami. Obsazení pohraničí naštěstí většinou proběhlo bez krveprolití. Stejně tomu bylo i ve Vyšším Brodě. Protože se nejednalo pouze o problém vnitrostátní, prohlásil dne 19. prosince 1918 francouzský ministr zahraničí Stephen Pichon jménem Spojenců tato pohraniční území až do doby uzavření mírových smluv za součást Československa.¹⁴³

O několik dní později vyjádřil v projevu k Národnímu shromáždění své jednoznačné stanovisko v této věci i prezident republiky T. G. Masaryk: „*Pokud předně běží o Němce v našich zemích, je náš program znám dávno: území, obývané Němci, jest území naše a zůstane naším.*“ Po vyjádření přání, aby se Němci připojili k budování republiky, pak dodal: „*Opakuji: my jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně do země přišli jako emigranti a kolonisté.*“ Situaci pak přirovnal k občanské válce ve Spojených státech amerických: „*Americká republika podjala se raději občanské války, než by byla připustila secesi svého Jihu. My nikdy nepřipustíme secesi našeho smíšeného severu.*“¹⁴⁴

¹⁴¹ D. KAINDL, Dějiny, s. 140.

¹⁴² Zdeněk KÁRNÍK, České země v éře první republiky (1918-1929). Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929), Praha 2000, s. 37-41.

¹⁴³ Tamtéž, s. 42.

¹⁴⁴ V. FEJLEK – R. VAŠEK (edd.), T. G. Masaryk, s. 29-30.

Ve Vyšším Brodě žilo podle sčítání obyvatelstva z roku 1921 celkem 1 885 obyvatel, z nichž se zhruba 85 % hlásilo k německé národnosti.¹⁴⁵ Šlo o kraj tradičně německý a klášterní komunita tak byla logicky tvořena především německými bratry. Žili zde však i čeští mniši a není známo nic o tom, že by mezi nimi docházelo k jakýmkoli národnostním rozporům. Toto samozřejmé a poklidné soužití na půdě kláštera však bylo mnohem náročnější mimo něj.

Vyšebrodský klášter chtěli jak čeští, tak i němečtí radikálové využít ke své propagandě, a proto ho často obviňovali z národní zaujatosti. V novinách československé národní demokracie vyšel například článek, ve kterém se psalo: „*Vynoří se vám historie kraje, v němž tato germanisační bašta se vytvořila a bují dále, a tážete se bezděky, co pak jsme učinili téměř za 7 roků, co máme vládu ve svých rukách, abychom kraj vrátili tomu, komu patří?*“ Autor nezapomněl dodat: „*Co je nám milejší, ti Cisterciáci, nebo čeští lidé?*“¹⁴⁶ V podobném duchu hovořily i další články. Takováto rétorika ovšem zdaleka nerepresentovala názory všech místních obyvatel, jejichž soužití bylo většinou poklidné. Sám autor zmíněného článku si stěžuje, že vyšebrodští Češi jsou se stavem věcí spokojeni. V každodenním životě spolu obyvatelé Vyššího Brodu vycházeli dobře a obě etnika byla navíc vzájemně spojená příbuzenskými a přátelskými vztahy.

Opat Tecelín Jaksch (1885-1954), který byl do čela kláštera zvolen dne 23. května 1925 po náhlém úmrtí svého předchůdce Bruno Pammera, se tak nacházel v nelehké situaci. Jeho velkou výhodou bylo to, že dříve spravoval převážně českou farnost Boršov, díky čemuž ovládal velmi dobře český jazyk.¹⁴⁷ Od počátku se snažil o poklidné soužití obou národností. Přes těžkosti, které klášteru způsobovaly některé nové zákony, zachovával k československým úřadům zcela loajální postoj. Těm, kteří chtěli rozdmýhávat národní spory, se jeho přístup samozřejmě nelíbil, a proto byl od nich kritizován. Ve výše zmíněném článku v periodiku *Republikán* byl hodnocen takto: „*Změnil se sice opat, přišel nový, P. J. Jaksch, který umí česky, ale je to nacionální Němec, jako jeho předchůdce.*“¹⁴⁸ Nejlepší odpovědí na tyto a jiné podobné výpady se

¹⁴⁵ J. FRANC, Vyšší Brod/Hohenfurth, s. 231.

¹⁴⁶ Republikán, 13. 8. 1925.

¹⁴⁷ D. KAINDL, Dějiny, s. 139.

¹⁴⁸ Republikán, 13. 8. 1925.

stala návštěva prezidenta republiky Edvarda Beneše (1884-1948) ve vyšebrodském klášteře.

Prezident E. Beneš přijel do Vyššího Brodu v rámci své cesty po jižních Čechách dne 7. května 1937.¹⁴⁹ Nejprve ho na náměstí přivítal starosta města J. Sonnberg a po něm za českou stranu také člen městského zastupitelstva V. Sladký. Oba vyjádřili přání, aby se i díky prezidentově návštěvě pokračovalo v poklidném soužití obou národností. E. Beneš poté promluvil v obou jazycích, přičemž ve svém proslovu kladl důraz na historickou spojitost Vyššího Brodu s českými zeměmi a na důležitost smíru mezi Čechy a Němci. Všechny přítomné vyzval ke společnému budování republiky a prohlásil: „*Sám se cítím prezidentem všech, prezidentem také Vaším, a všech občanů německého jazyka v tomto státě.*“¹⁵⁰ Zvláště pak pozdravil děti obou národností, které vybídl, aby se učily spolu vzájemně vycházet.

Poté odjel se svou delegací do kláštera, kde byl u vstupu uvítán bratry v čele s opatem. Stal se vůbec první hlavou státu v historii, která vyšebrodské opatství navštívila. T. Jaksch ve svém uvítání vyjádřil prezidentovi naprostou loajalitu svou a všech svých řádových bratří. Zdůraznil, že nejde jen o svatou povinnost uloženou Bohem, ale také o cit. Proto připomenul i to, že věrnost, oddanost a lásku ke hlavě státu vštěpují řádoví kněží také věřícím, kteří jim jsou svěřeni. Prezident republiky na jeho slova odpověděl: „*Zdůrazňujete, pane opate, věrnost a lásku svých řádových členů k naší společné vlasti. Jsem povděčen tomuto Vašemu prohlášení a vím dobře, že to není jen formální lojalita, kterou mně zde tlumočíte.*“¹⁵¹

Po uvítání byla na programu prohlídka kláštera, která zahrnovala obrazárnu, knihovnu a opatský chrám. E. Beneš si při ní mohl detailně prohlédnout cennosti, které byly v klášteře v té době uchovávané. Poté následoval oběd v refektáři. Při přípitku prezident pronesl: „*Přeji Vašemu klášteru, aby (...) pracoval i dále pro blaho naší společné vlasti a pro dobro všech obyvatel této země.*“ O tom, že nebyly tyto projevy

¹⁴⁹ J. FRANC, Vyšší Brod/Hohenfurth, s. 235.

¹⁵⁰ Prezident v jižních Čechách. Projevy presidenta republiky dr. Edv. Beneše za jihočeské cesty ve dnech 6. – 8. května 1937, Praha 1937, s. 51-54.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 55.

pouze formální nutností, svědčí i jeho poděkování opatovi: „*Děkuji Vám ještě jedenkrát za Vaše srdečná slova a za to, že i mojí práci přejete požehnání.*“¹⁵²

Přání dobrého soužití Němců a Čechů, které během návštěvy E. Beneše zaznělo hned několikrát, nebylo zbytečné. Dokladem toho může být například i výroční schůze okresního odboru Jihočeského sboru národohospodářského, která se konala dne 5. září 1937 ve Vyšším Brodě. List *Jihočech* o ní informoval takto: „*Z normální bilanční přehledky spolkové práce stala se však význačná, rámeček spolku a okresu přesahující manifestace českoněmecké spolupráce všech tříd a stavů v zdravém snažení o zlepšení hospodářských poměrů kraje.*“¹⁵³ Na schůzi vystoupilo několik řečníků, mezi nimiž také T. Jaksch, kteří ve svých projevech navazovali na prezidentovu návštěvu.

O rok později, v napjaté atmosféře září 1938, byl klášter vtažen do nepříjemného incidentu. Na kopci za klášterem se ukrylo několik německých vojáků, kteří odsud stříleli na českou posádku ve městě. Protože bylo v tu chvíli těžké určit, odkud střelba vychází, padlo podezření na klášter. Po válce se k této události vyjadřoval i tisk. Komunistická *Jihočeská Pravda* uvedla: „*Po dlouhá století vycházely odtud do celého kraje germanizační vlivy, až v září 1938, v době nejvyššího nebezpečí československého státu, tato zhoubná činnost vyvrcholila: z oken kláštera bylo stříleno na české lidi.*“¹⁵⁴ Opat Jaksch oproti tomu vypověděl, že právě toto bylo cílem nacistů: vyvolat nařčení cisterciáků ze spolupráce s německou armádou a narušit tak jeho hodnověrnost v očích obyvatel Vyššího Brodu. V souladu s jeho tvrzením vyšel i článek v periodiku *Jihočech*: „*Na podzim r. 1938 nacističtí ordnéři v ďábelské snaze uškoditi dobré pověsti kláštera, který byl znám jako loyální k Československé republice, skryli se za něj, aby s nedalekého kopce stříleli na českou posádku a tím vzbudili dojem, jako by se střílelo z kláštera.*“¹⁵⁵ Je zjevné, že poválečná komunistická propaganda tak pouze přejala válečnou propagandu nacistickou. Obě přitom měly stejný cíl, totiž zdiskreditovat cisterciáky v očích veřejnosti.

¹⁵² Tamtéž, s. 56.

¹⁵³ *Jihočech*, 9. 9. 1937.

¹⁵⁴ *Jihočeská Pravda*, 1. 8. 1945.

¹⁵⁵ *Jihočech*, 31. 10. 1945.

Brzy po podepsání Mnichovské dohody byl T. Jaksch dne 21. listopadu 1938 zatčen gestapem za protiríšskou činnost.¹⁵⁶ Nacisté dobře věděli o jeho pozitivním vztahu k Československé republice. List *Republikán* poté informoval: „*Nyní když byl Vyšší Brod připojen k Německu, potkal P. Jaksche zlý osud. Ve Vyšším Brodě není, ale kde jest, to se vskutku neví.*“¹⁵⁷ Ještě před svým zatčením ale stačil opat zařídit, aby byla nejvzácnější umělecká díla z kláštera odvezena do bezpečí ve Státní galerii v Praze.¹⁵⁸ Oficiálním důvodem byla jejich restaurace, smysl tohoto kroku byl ale všem jasný: uchránit tyto památky před odvezením do Říše. Tímto krokem naplnil opat T. Jaksch přání E. Beneše, které vyslovil na závěr svého projevu při návštěvě kláštera: „*A prosím Vás, abyste byli dále stejně bedlivými ochránci všech těch kulturních pokladů a památek, jež staletí a pečlivé ruce Vašich předchůdců zde shromáždily.*“¹⁵⁹

¹⁵⁶ Opat T. Jaksch byl nacisty vězněn do léta 1939. Po propuštění mu byl zakázán vstup do Vyššího Brodu a období druhé světové války tak přečkal v exilu u cisterciáček v Porta Coeli. Po skončení války se spolu s dalšími bratry vrátil zpět do vyšebrodského kláštera. Pod nátlakem vládnoucích komunistů však musel republiku v červenci 1948 opustit a zbytek života prožil v Rakousku, kde se ujal obnovy cisterciáckého kláštera v Reinu. Zde byl také po své smrti v květnu 1954 pochován.

¹⁵⁷ *Republikán*, 5. 12. 1938.

¹⁵⁸ J. FRANC, *Vyšší Brod/Hohenfurt*, s. 232.

¹⁵⁹ *President v jižních Čechách*, s. 54.

5 Závěr

V úvodu této práce jsem si kladal za cíl popsat na základě pramenů a odborné literatury situaci cisterciáckých klášterů v období první Československé republiky. Pro lepší pochopení tehdejší situace je první kapitola věnována katolické církvi jako celku, kde je čtenáři přiblížena její nelehká situace. Ta byla dána nejen politickým vývojem, v němž se stát pokoušel omezovat dřívější práva církve ve školství či v dalších oblastech občanského života, mezi které patřilo například uzavírání manželství či pohřbívání zemřelých. Další ranou pro církve byl také značný úbytek věřících, který byl částečně způsoben vznikem Církve československé. Největší výzvou pro katolíky však dle mého mínění bylo překonat tehdejší negativní vnímání církve a ukázat, že její činnost byla nenahraditelná a prospěšná i pro společnost první republiky. Domnívám se, že se jim to nakonec podařilo nejen díky schopným politikům a intelektuálům, ale také díky sociální a kulturní činnosti řeholních společenství.

Mezi ně patřili samozřejmě i cisterciáci. Stručným popisem jejich dějin v českých zemích jsem se pokusil zdůraznit staleté vazby řádu s touto zemí, které nemohly být zpřetrhány ani velkou politickou změnou, jakou představoval rozpad Rakousko-Uherska a vznik Československa. Cisterciákům se naopak podařilo pružně zareagovat a vytvořit samostatnou Kongregaci Nejčistšího Srdce Panny Marie, do které kromě českých klášterů patřily také na nich závislé kláštery v Sasku a nově založené převorství v Dánsku. Jak se ukázalo na základě statistik v obsažených v relacích jednotlivých klášterů, kongregace sice neměla mnoho nových duchovních povolání, nedostatkem řeholníků a řeholnic však rozhodně netrpěla. Díky tomu se mohli cisterciáci věnovat různým dobročinným aktivitám ve svém okolí, ve kterých pokračovali i přes složitou finanční situaci ženských klášterů. Důležitá byla zejména školní výuka a v případě mužských opatství také správa okolních farností. Je však nutné zdůraznit, že cisterciáci patří mezi kontemplativní řády a smyslem jejich řehole je především modlitba spojená s prací. Prostředkem pro dodržování těchto zásad byl i denní řád, který řeholníci dodržovali.

Jak se ukázalo ve třetí kapitole, příkladem pevného pouta mezi klášteřem a sousedním městem je Vyšší Brod. Nebyla to totiž jen společná historie, která je spojovala. Šlo především o neustálý a živý kontakt mezi řeholníky a obyvateli města,

z nichž byli mnozí zaměstnáni v hospodářských provozech opatství. Zabavení většiny klášterních pozemků v rámci pozemkové reformy se vedení kláštera nakonec podařilo zabránit a cisterciáci tak mohli pokračovat ve své hospodářské činnosti, která byla pro region velmi důležitá. Velkým přínosem řeholníků byla pro místní jejich duchovní služba a také financování různých veřejně prospěšných aktivit. Klášter byl také důležitým stabilizačním prvkem v době stále vyhrcovanějšího nacionalismu. Opat T. Jaksch zůstal zcela loajální k republice i k jejímu prezidentovi E. Benešovi, který v roce 1937 Vyšší Brod osobně navštívil. Právě při jeho návštěvě, která se stala manifestací dobrého soužití Čechů a Němců, se dle mého mínění nejvíce projevila dlouholetá snaha tamějších cisterciáků o co možná nejlepší vztahy mezi oběma národy.

Předkládaná práce zcela jistě nevyčerpala téma dějin cisterciácké Kongregace Nejčistšího Srdce Panny Marie, což nebylo ani jejím cílem. V dalším výzkumu by bylo možné pokračovat hned z několika hledisek. Jedním z nich je hledisko časové, ve kterém se nabízí studium dějin kongregace v období druhé světové války a v letech po ní následujících, ve kterých postihl kláštery a jejich řeholníky těžký osud.

V této práci jsem se podrobněji věnoval pouze opatství ve Vyšším Brodě. Každý z klášterů kongregace se však nacházel v jiném regionu a jejich postavení tak bylo vždy specifické. Rozdílný byl i jejich ekonomický a personální stav. V odlišně politické situaci se nacházela opatství na území Československa (Osek, Vyšší Brod a Porta Coeli), kláštery v Sasku (Marienstern a Marienthal) i převorství Allerslev v Dánsku. Domnívám se, že by mohlo být užitečné v budoucnu studovat tyto odlišnosti a popsat je u všech klášterů, které tehdejší kongregaci tvořily.

Další badatelská témata se nabízejí i v případě vyšebrodského kláštera. Patří mezi ně například monografie některých významných členů kláštera. V diplomových pracích sice již byly popsány životy posledních opatů Bruno Pammera a Tecelína Jaksche, chybí ale monografie obou vyšebrodských cisterciáků, kteří se stali generálními opaty. Prvním z nich byl Leopold Wackárz (1810-1901), za jehož působení byl klášter částečně přestavěn. V roce 1891 byl zvolen generálním opatem pro celý cisterciácký řád. V době, kdy zastával tuto funkci, došlo k odštěpení tzv. trapistických klášterů, čímž se původní řád rozdělil na dva. Druhým generálním opatem, který pocházel z Vyššího Brodu, se stal Matouš Quatember (1894-1951), který v době svého

působení v čele řádu založil či obnovil mnoho klášterů. Mezi ně patřilo i opatství Poblet v Katalánsku, kde byl nakonec také pochován.

Nejdůležitější otázkou, kterou jsem si na začátku položil, bylo to, zda byli kontemplativní cisterciáci nějak prospěšní společnosti i po vzniku samostatného Československa. Domnívám se, že ano. Pomineme-li přínos duchovní, který není možné historickou prací analyzovat, můžeme na základě faktů z uvedených pramenů konstatovat, že kláštery byly pevnou součástí svých regionů a i v době po rozpadu Rakousko-Uherska nadále zůstávaly jejich kulturními a hospodářskými centry. Díky svým sociálním aktivitám byly pro obyvatele ve svém okolí nejen přínosem, ale v některých případech snad i nutností. Jejich existence za první republiky tedy nebyla anachronismem, nýbrž smysluplným pokračováním staleté přítomnosti řádu v českých zemích.

6 Seznam použitých pramenů a literatury

6.1 Prameny

6.1.1 Nevydané prameny

Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 4, 1921.

Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 12, 1921.

Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 11, 1922.

Ordinariátní list Pražské arcidiecése č. 3, 1924.

Klášterní archiv Vyšší Brod

Relationes abbatis monasterii Altovadensis de statu et disciplina sui monasterii, sign.

HAD 61 A – Num. III. a, kart. 116.

Relationes kláštera Osek, sign. HAD 61 A – Num. III. b, kart. 116.

Relationes kláštera Porta Coeli, sign. HAD 61 A – Num. III. c, kart. 116.

Relationes kláštera Marienstern, sign. HAD 61 A – Num. III. d, kart. 116.

Relationes kláštera Marienthal, sign. HAD 61 A – Num. III. e, kart. 116.

Relationes kláštera Allerslev, sign. HAD 61 A – Num. III. f, kart. 116.

Relationes Kongregace Nejčistšího Srdce P. Marie, sign. HAD 61 A – Num. III. g, kart. 116.

Vizitace řádové, sign. HAD 61 C – Num. II. f, kart. 116.

Periodika

Hlas lidu, 1935.

Jihočech, 1921-1945.

Jihočeská pravda, 1945-1961.

Jihočeské listy, 1925.

Jihočeský přehled, 1932.

Lidové noviny, 1921.

Republikán, 1925-1938.

Rudé právo, 1947.

6.1.2 Vydané prameny

FRANECOVÁ Aležběta (ed.), *Benedictus Nursias. Regula Benedicti*. Praha 1998.

KUBÍKOVÁ Anna (ed.), Václav BŘEZAN. *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005.

NECHUTOVÁ JANA (ed.), *Caesarius z Heisterbachu. Vyprávění o zázracích. Středověký život v zrcadle exempel*, Praha 2009.

6.2 Literatura

BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích II. Mnišské řády*, Praha 2007.

BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, Jan Zrinský ze Serynu. *Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V.*, Praha 2000.

CECHNER, Antonín, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kaplickém*, Praha 1921.

EBERL, Immo, *Die Zisterzienser. Geschichte eines europäischen Ordens*, Stuttgart 2002.

FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (edd.), *T. G. Masaryk. Cesta demokracie I.*, Praha 2003.

FRANC, Jiří, *Vyšší Brod/Hohenfurth. Pohnutý osud umění v centru na periferii*, in: Jiří Vlach – Luděk Fráně (edd.), *Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy – Horní Rakousko*, České Budějovice 2013.

HANSOVÁ, Jarmila, *Pivovarnictví v jižních Čechách*, in: Jiří Vlach – Luděk Fráně (edd.), *Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy – Horní Rakousko*, České Budějovice 2013.

HANUŠ, Jiří, *Historie moderní doby. Rozhovory o základních pojmech, událostech a problémech 19. století*, Brno 2004.

HLINOMAZ, Milan, *Ke kulturně historickému významu Cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodě*, in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze*, Praha 2000.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Počátky cisterckých klášterů v Čechách*, in: Kateřina Charvátová (ed.), *900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze*, Praha 2000.

JAKŠIČOVÁ, Dana, Dcery své doby? Školské sestry v českých zemích v letech 1851-1938 (1950), České Budějovice 2012.

JUŘÍK, Pavel, Jihočeské dominium. Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové, Praha 2008.

KADLEC, Jaroslav, Českobudějovická diecéze. Znaky a portréty českobudějovických biskupů, České Budějovice 1995.

KAINDL, Dominik (ed. Milan Hlinomaz), Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách, Červený Kostelec 2008.

KÁRNÍK, Zdeněk, České země v éře první republiky (1918-1929). Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929), Praha 2000.

KLIMEK, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české XIII. Vznik a rozvoj samostatného československého státu v letech poválečné konjunktury (1918-1929), Praha 2000.

KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút, Kniha víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě, Praha 1996.

KUBÍKOVÁ, Anna, Rožmberkové a vyšebrodský klášter, in: Kateřina Charvátová (ed.), 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika, Cisterciácká kolej Bernardinum v Praze v 17. a 18. století, in: Kateřina Charvátová (ed.), 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000.

MAREK, Pavel, Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924), Brno 2005.

MAREK, Pavel, Das Verhältnis zwischen Staat und Kirchen, in: Martin Schulze Wessel – Marin Zückert (edd.), Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009.

MASARYK, Tomáš Garrigue, Ke sporu o smysl českých dějin, in: Miloš Havelka (ed.), Spor o smysl českých dějin 1895-1938, Praha 1995.

OTÁHAL, Milan, Západ o pozemkovou reformu v ČSR, Praha 1963.

PEKAŘ, Josef, Masarykova česká filosofie, in: Miloš Havelka (ed.), Spor o smysl českých dějin 1895-1938, Praha 1995.

President v jižních Čechách. Projevy presidenta republiky dr. Edv. Beneše za jihočeské cesty ve dnech 6. – 8. května 1937, Praha 1937.

SCHULZE WESSEL Martin, Die Tschechoslowakische Kirche, in: Martin Schulze Wessel – Marin Zückert (edd.), Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009.

SLAPNICKA, Helmut, Die Kirchen in der Ersten Republik, in: Ferdinand Seibt (ed.), Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973, Düsseldorf 1974.

ŠEBEK, Jaroslav, Die katolische Kirche in der Gesellschaft, in: Martin Schulze Wessel – Marin Zückert (edd.), Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009.

ŠIMŮNEK, Robert, Rožmberské kláštery a nekropole, in: Jaroslav Pánek a kol. (edd.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011.

ŠMÍD, Marek, Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950, Brno 2015.

ŠMÍD, Marek, Nepřítel: První republika. Radikalizace skupiny českých katolických intelektuálů v letech 1918-1938, Brno 2012.

ŠMÍD, Marek, Příspěvek ke vztahu Čechů a Slováků po vzniku společného československého státu v roce 1918, Kulturní dějiny 3, 2013, č. 2, s. 171-198.

TALÍŘOVÁ, Marie, Das Kloster Hohenfurth und die Bodenreform in der Tschechoslowakei 1919-1924. Eine Studie über den Abt Bruno Pammer im Spannungsfeld zwischen Kirche und Politik, München 2013, diplomová práce.

THEBES, Bernhard, Kláštery České kongregace Nejčistšího srdce Panny Marie v cisterciáckém řádu, in: 800 let kláštera Osek. Jubilejní sborník, Osek 1996.

TRAPL, Miloš, Der tschechische politische Katholizismus, in: Martin Schulze Wessel – Marin Zückert (edd.), Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte der böhmischen Länder und Tschechiens im 20. Jahrhundert, München 2009.

VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997.

ZLÁMAL, Bohumil, Příručka českých církevních dějin VII. Doba barokní katolicity (1650-1750) Doba osvícenská (1750-1848), Olomouc 2008.

ZLÁMAL, Bohumil, Příručka českých církevních dějin VII. Doba československého katolicismu (1918-1949), Olomouc 2010.

7 Obrazová příloha

Obrázek 1: Společná fotografie konventu vyšebrodského kláštera po volbě nového opata, kterým se stal Tecelín Jaksch (dole uprostřed). Zdroj: www.kohoutikriz.org, primární zdroj: *Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Malsch, Der südböhmische Heimatkreis Kaplitz- Hohenfurth - Gratzen*, Band I (1986), s. 43.

Obrázek 2: Opátství Vyšší Brod na obraze z roku 1907. Zdroj: www.dbb-aalen.de.

*Obrázek 3: Prezident republiky Edvard Beneš a jeho manželka při prohlídce knihovny vyšebrodského kláštera, která byla součástí jejich návštěvy. Zdroj: www.kohoutikriz.cz, primární zdroj: *Alte Spuren / Neue Wege : Landesausstellung Oberösterreich & Südböhmen. Band 1, Beiträge* (2013), s. 355. (archiv cisterciáckého kláštera Rein).*

počet řeholníků ve Vyšším Brodě	1925	1930	1933	1936	1937
kněží	52	48	48	48	48
klerikové	4	4	9	12	14
novicové	0	3	4	1	3
konvršové	1	12	9	8	9
celkem	58	62	70	69	74

*Tabulka 1: Personální stav konventu ve Vyšším Brodě v období první republiky. Z uvedených čísel je patrný pozvolný nárůst počtu řeholníků. Zdroj: Klášterní archiv Vyšší Brod, *Relationes*.*